

**Київський національний торговельно-економічний університет**  
**Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права**

**ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**  
на тему:  
**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Студентки 2 курсу 8 м групи  
спеціальності 081 «Право»  
спеціалізації  
«Цивільне право і процес»

Школьної Іванни Іванівни

Науковий керівник  
к.ю.н, проф.

Фурса Євген Іванович

Гарант освітньої програми,  
д.ю.н.

Примак Володимир Дмитрович

**Київ-2018**

## ЗМІСТ

|                                                                                                      |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>ВСТУП.....</b>                                                                                    | <b>3</b>   |
| <b>РОЗДІЛ I. ІСТОРИЧНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ<br/>ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ</b> |            |
| 1.1. Генеза правового регулювання виконавчого провадження на<br>теренах України.....                 | 7          |
| 1.2. Порівняльно-правова характеристика правового регулювання<br>виконавчого провадження.....        | 23         |
| <b>РОЗДІЛ II. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ<br/>ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ</b>                  |            |
| 2.1. Місце правового регулювання виконавчого провадження в<br>системі права України.....             | 40         |
| 2.2. Принципи правового регулювання виконавчого провадження...                                       | 56         |
| <b>РОЗДІЛ III. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО<br/>РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ</b>     |            |
| 3.1. Правове регулювання інституту приватних виконавців у<br>виконавчому провадженні.....            | 69         |
| 3.2. Новели судового контролю за виконанням судових рішень.....                                      | 83         |
| 3.3. Особливості виконання рішень немайнового характеру.....                                         | 94         |
| <b>ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....</b>                                                                   | <b>104</b> |
| <b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</b>                                                               | <b>108</b> |

## ВСТУП

**Актуальність теми.** Відповідно до аналізу нинішнього стану правосуддя в Україні, який міститься у Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки [15], затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276, у системі виконання судових рішень існують істотні проблеми, зокрема: гранично низька частка фактичного виконання судових рішень; відсутність ефективної системи мотивації державних виконавців; системні недоліки у взаємодії державних виконавців з іншими державними та недержавними установами.

Одним з важливих завдань реформи судочинства та суміжних правових інститутів в Україні є реформування виконавчого провадження і створення ефективного механізму судового контролю за примусовим виконанням судових рішень, а також рішень інших юрисдикційних органів.

З цією метою Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [14] запроваджено змішану систему виконання рішень, шляхом визначення основ організації та діяльності з примусового виконання судових рішень і рішень інших органів державними виконавцями органів державної виконавчої служби та приватними виконавцями.

Одночасно було прийнято нову редакцію Закону України «Про виконавче провадження» [11], в якій, для забезпечення ефективності виконавчого провадження, своєчасного та повного виконання рішень, зокрема:

- визначено принципи виконавчого провадження, що спрямовані на забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб;
- розширено перелік рішень, що підлягають примусовому виконанню;
- передбачено формування відкритого Єдиного реєстру боржників;
- запроваджено автоматизацію процедур виконання рішень шляхом електронної реєстрації документів, повного фіксування процесуальних рішень та виконавчих дій в автоматизованій системі, порядок функціонування, надання



інформації та умови доступу до якої визначаються Міністерством юстиції України;

- оптимізовано строки проведення виконавчих дій;
- передбачено посилення відповідальності боржника у виконавчому провадженні, істотне підвищення розмірів штрафів, що накладаються виконавцем;
- модернізовано механізм адміністрування авансового внеску та виконавчого збору;
- запроваджено можливість реалізації арештованого майна шляхом його продажу на електронних торгах із врахуванням обмежень;
- удосконалено систему відрахувань із заробітної плати та інших доходів боржника, процедури виконання рішення про вселення стягувача, поновлення на роботі, порядок виконання рішень, за якими боржник зобов'язаний вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення, про режим зберігання майна, на яке накладено арешт, визначення вартості майна боржника, оцінки майна боржника тощо.

Отже, за останні роки в Україні відбулось реформування правового регулювання виконавчого провадження та системи органів та осіб, що виконують рішення юрисдикційних органів. В той же час, проблема виконання судових рішень ще не вирішена, що підтверджується практикою ЄСПЛ, зокрема рішенням Бурмич та інших проти України [97], в якому ЄСПЛ повторив свій висновок по справі Юрія Миколайовича Іванова проти України [102] та встановив порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2], яке полягає в систематичному невиконанні Україною рішень національних судів. Вимагає проведення наукових, теоретичних та прикладних досліджень. Вказане безумовно свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

**Метою дослідження** є встановлення природи правового регулювання виконавчого провадження в Україні в історичній та порівняльній перспективі, на рівні методологічних засад та реформування сучасного законодавства.

Вказана мета визначила наступні **завдання дослідження**, поставлені для її досягнення:

- дослідити генезу правового регулювання виконавчого провадження на теренах України;
- дати порівняльно-правову характеристику правового регулювання виконавчого провадження;
- визначити місце виконавчого провадження в системі права України;
- розкрити принципи правового регулювання виконавчого провадження в Україні;
- здійснити аналіз інституту приватних виконавців як новелу у правовому регулюванні виконавчого провадження в Україні;
- охарактеризувати новели судового контролю за виконанням судових рішень.

**Об'єктом дослідження** виступають суспільні відносини, які виникають з приводу примусового виконання рішень судів та інших органів в порядку виконавчого провадження в Україні.

**Предметом дослідження** є правове регулювання виконавчого провадження.

**Методи дослідження.** Методологічну основу дослідження складають загальнонауковий діалектичний метод та прийоми пізнання: аналіз, синтез, порівняння. У процесі дослідження застосовувалися: історико-правовий метод – для дослідження генези правового регулювання виконавчого провадження на теренах України; порівняльно-правовий метод – для співставлення національного та зарубіжного правового регулювання виконавчого провадження; формально-логічний та системний метод застосовувалися при визначенні місця, принципів та новел правового регулювання виконавчого провадження. За допомогою методу моделювання було сформульовано низку пропозицій щодо удосконалення й оптимізації чинного законодавства у сфері правового регулювання виконавчого провадження.

**Наукова новизна** дослідження полягає в комплексному дослідженні основних проблем правового регулювання виконавчого провадження,

виявленні недоліків та суперечностей в чинному законодавстві та вироблені пропозицій щодо удосконалення законодавства у сфері правового регулювання виконавчого провадження. Зокрема, наведені пропозиції щодо удосконалення законодавства про правове регулювання виконавчого провадження, а саме запропоновано доповнити деякі статті Закону України «Про виконавче провадження».

**Практичне значення отриманих результатів.** Результати дослідження були оприлюднені у збірнику статей студентів освітнього ступеню «Магістр» КНТЕУ «Правове забезпечення підприємницької діяльності» (Школьна І. І. Особливості виконання рішень немайнового характеру. Правове забезпечення підприємницької діяльності: зб. наук. стат. студ. заоч. форми навч. / відп. ред. О. О. Бакалінська, О. М. Гончаренко, О. С. Можайкіна, О. О. Посикалюк. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ут.-т, 2018. – Ч. 1. - 118–124 с.).

**Структура роботи.** Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається із вступу, трьох розділів, які містять в собі дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 104 найменувань на 12 сторінках. Загальний обсяг роботи складає 107 сторінок друкованого тексту.



## РОЗДІЛ І

### ІСТОРИЧНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

#### 1.1. Генеза правового регулювання виконавчого провадження на теренах України

Виконавче провадження являється наріжним каменем системи права, оскільки забезпечує примусове виконання рішень юрисдикційних органів державної влади. Протягом усієї історії держави і права України воно знаходило своє належне правове регулювання. При цьому соціальний, економічний та політичний устрій кожного історичного періоду, а також загальний розвиток правової системи накладали свій відбиток на таке регулювання. Тому важливим є з'ясування особливостей правового регулювання виконавчого провадження в різні етапи розвитку українського права та держави.

Важливим в цьому аспекті є проведення періодизації генези правового регулювання виконавчого провадження на теренах України. На сьогодні відсутня загальноприйнята така періодизація, однак дослідники історії права і держави України пропонують свої авторські підходи щодо поділу історії розвитку виконавчого провадження на етапи. Розглянемо ті з них, які, на нашу думку, є найбільш аргументованими.

Так, І. Француз, досліджуючи становлення засад правового регулювання суб'єктів примусового виконання судових рішень в Україні до 1917 року поділяє його на чотири етапи:

- часи Київської Русі, а саме, дія «Руської Правди» (XI ст. – друга половина XIII ст.);
- період дії польсько-литовського та московського законодавства (друга половина XIV ст. – 1721 р.);
- часи Гетьманщини (друга половина XVII ст. – 1764 р.);

- законодавство щодо правового регулювання суб'єктів примусового виконання судових рішень за часів перебування українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій (1721 – 1918 рр.) [85, с. 16].

Така періодизація, попри її наукову цінність, не позбавлена низки недоліків. По-перше, не охоплює цілих два історичних пласти: радянський період та сучасність незалежної України. По-друге, об'єднує в один етап, з одного польсько-литовського та московського законодавства, а з іншого, законодавство Російської та Австро-Угорської імперій, які, на наш погляд, мали відмінні риси правового регулювання виконавчого провадження.

Інша періодизація запропонована К. Каращук, яка в процесі розвитку та становлення інституту примусового виконання рішень відповідно до рівня регламентації діяльності судових виконавців та кодифікації норм права виділяє такі етапи: ябедняківський (X – XI ст.), мечниківський (XII ст.), приставський (XIII – XV ст.), магдебурзький (XV – поч. XVIII ст.), капітано-ісправський (XVIII – поч. XIX ст.), судово-приставський (др. пол. XIX ст. – 1917 р.) та радянський (1917–1991 рр.) [41, с. 106]. В основу цієї періодизації покладено організаційно-правову форму органу примусового виконання судових рішень, однак поза увагою автора залишились інші особливості правового регулювання виконавчого провадження.

Найбільш ґрунтовну та позбавлену вище окреслених недоліків розробив Б. Дерев'янка, який виділив такі вісім етапів:

I етап – становлення організаційних та адміністративно-правових засад регулювання діяльності з примусового виконання судових рішень є часи Київської Русі та середньовічних руських князівств;

II етап – регулювання виконавчого провадження в українських землях за законодавством князівств руських, Литовської держави, Речі Посполитої;

III етап – проходив у часи від входження українських земель до складу Російської імперії до реформування судової системи Катериною II (1654 рік — кінець XVIII ст.).

IV етап – проходив з кінця XVIII до кінця XIX ст. та започатковується реформою примусового виконання судових рішень Катериною II;



V етап – з 1860-х до 1917 років характеризується створенням більш сучасної системи виконання внаслідок прийняття Закону «Про судових слідчих», Судебника, Судового статусу, Закону «Судові пристави й правила виконавчого провадження за судовим статутом»;

VI етап – проходив від 1917 року до кінця 50-х – початку 60-х років XX ст. та характеризувався значною кількістю законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів;

VII етап – проходив від початку 1960-х років до початку 1990-х. та був забезпечений прийняттям Закону СРСР «Про затвердження основ законодавства про судустрій Союзу РСР, союзних і автономних республік» 1958 року, Закону УРСР «Про судустрій Української РСР» 1960 року, ЦПК УРСР 1963 року, інструкцій Мін'юсту «Про порядок виконання судових рішень» 1973 року, «Про виконавче провадження» 1999 року та інших НПА;

VIII етап – розвиток законодавчого забезпечення правового регулювання виконання судових рішень, який було розпочато із набуттям Україною незалежності [32, с. 196–197].

Поклавши цю періодизацію в основу нашого дослідження спробуємо розкрити особливості правового регулювання виконавчого провадження на різних етапах розвитку.

Загальновизнаним є те, що додержавний етап характеризується тим, що функції розгляду спору виконувала родова община в особі найбільш шанованого її представника – старійшини. Усі спори підлягали публічному (гласному) обговоренню, і тільки при дотриманні цієї умови ставало можливим розраховувати на легітимність рішень, що приймалися за підсумками розгляду, а їх подальше виконання забезпечувалось силою суспільної думки. У такому порядку, проте, підлягали виконанню лише найбільш значущі для общини справи, які так чи інакше зачіпали публічні інтереси. Стосовно ж випадків спору між приватними інтересами індивідів, то яких-небудь дієвих правил виконання рішень, що приймалися общиною, в той період не існувало. В зв'язку з цим, мабуть, варто погодитися з думкою, що приватноправові спори вирішувалися шляхом саморозправи [31, с. 46].

Більшість дослідників приходять до наукових висновків про те, що відліком правового регулювання виконавчого провадження на українських землях слід вважати історичний період існування Київської Русі та князівське законодавство, найбільш важливим актом якого є кодифікований збірник звичаєвого руського права – «Руська Правда» [61, с. 84; 72, с. 104]. Але й до цього часу в Україні існувало так зване «самоздійснення права», що інакше трактується як саморозправа, самодопомога, самозахист, яке було характерним ще для періоду до 1270 р. [88, с. 10]. Отже в Київській Русі майже до 1270 р. існувало так зване «самоздійснення права», що може трактуватися як інститут самозахисту права.

Історичні пам'ятки свідчать про те, що першими органами виконання рішень суду на Русі були пристави, про яких уперше згадується в договорі Великого Новгороду з князем Ярославом 1270 р. [32, с. 140]. Згідно із вказаним договором судові пристави Великого Новгорода виконували судові рішення, ловили боржників за вимогами стягувачів і забезпечували явку викликами осіб до суду. Пристави були службовими особами і призначалися на службу князем [79, с. 94].

Руська правда як найвизначніший збірник руського права була укладена у XI – XII ст. і базувалася на нормах тогочасного звичаєвого права. Це джерело права дійшло до нас у трьох редакціях: Коротка (Краткая) правда, Велика або Широка (Пространная) правда та Скорочена правда. Кожна з редакцій відображає не тільки певний період української історії, а й пануючі принципи здійснення правосуддя. Руська правда, як і аналогічні західноєвропейські збірки правових норм (Lex Salica, Lex Ripuaria), не знає розподілу на галузі права (публічне право не відділене від приватного, відсутнє розрізнення кримінального та цивільного права). Щодо процесуального права, слід зазначити, що у XI – XII ст. воно містило значну кількість примітивних норм первісного судочинства, що були спільні для римо-візантійського та старогерманського права того часу, а саме: інститут кровної помсти, віра (Wergeld), розшук крадених речей – «свод» [82].

Кожна редакція Руської правди представляє собою черговий щабель розвитку правового регулювання виконавчого провадження та відображає загальну тенденцію формування феодального права. Зокрема, визначальним вкладом Короткої правди був поступовий перехід від інституту кровної помсти до грошових стягнень та введення інституту державних представників – обетників або ябедників. Так, у Руській Правді домінування штрафних санкцій над смертною карою, тілесними ушкодженнями та продажем у рабство було беззаперечним – майже 85 % [81, с. 26]. Досить часто стягувач змушував боржника відпрацьовувати свій борг, свідченням цього стала поява «холопства», тобто закріпачення, що передбачалося у ст. ст. 68-69 Руської правди. До того ж стягувач мав право забрати до себе в холопство не тільки боржника, а й усю його сім'ю, якщо борг був значним. Цікавим є той факт, що від закріпачення звільнялися тільки купці, якщо борг був зумовлений «нешасними» обставинами. В такому випадку купці отримували право на відстрочку виконання зобов'язання [41, с. 107].

У подальшому поширена редакція Руської правди, джерелом якої стали «Коротка правда» і «Устав Володимира Мономаха» (про стягнення процентів і про закупи), ввела новий тип виконавця – «тивун бояреск», окрім ябедника і мечника, а також завершила зміну статусу судового виконавця від військового до державного чиновника [30, с. 53]. Третя редакція Руської правди – Скорочена – з'явилася у другій половині XII ст. З тексту Новгородської та Псковської судних грамот бачимо, що стягувач отримав право претендувати на рухоме і нерухоме майно боржника, і навіть на саму особу боржника [94, с. 34].

II етап розвитку правового регулювання виконавчого провадження обумовлений феодальною роздробленістю українських земель та їх входженням до складу сусідніх держав. Тому джерела виконавчого провадження в цей період не мали національного походження.

Так, на українських землях, які входили до Московського царства, поширювалася дія Судебника Івана III 1497 року, у якому наведено перелік посадових осіб, що зобов'язані виконувати судові рішення («недельщики» –



пристави, що виконують свої обов'язки потижно; «праведники» – пристави, які виконують стягнення за вироком суду; «тіун великого князя московського», що виконує смертну кару), та передбачено форми державного контролю за діяльністю таких посадових осіб [85, с. 14]. Судебник Івана III 1497 р., передбачав такі способи виконання судових рішень, як звернення стягнення на майно боржника і правіж. Правіж відбувався таким чином: щодня боржника били батогами доки він не виконував рішення. Якщо навіть протягом року покарань винний не зміг зібрати необхідну суму, він був змушений продати свою дружину або дітей і виплатити борг [21, с. 53-54]. Останній спосіб свідчить про встановлення повної влади кредитора над боржником. Правіж за словами К. Євреїнова, був «диким звичаєм вибивання боргів гнучкими різками або батогами», та «видача головою до викупу», при якому, очевидно, становище боржника прирівнювалося до кабального холопства [56, с. 50].

Водночас розвиток законодавства України мав істотні відмінності, оскільки в її історії були певні періоди, які історики називають періодами української державності, коли землі України були підпорядковані Великому князівству Литовському, а згодом приєднані до Польщі. Тож на формування правової системи України вплинуло законодавство Литви і Німеччини – зокрема, Литовські статuti й Магдебурзьке право. І якщо говорити про еволюцію законодавства про виконавче провадження в цей період, слід наголосити на більшій прогресивності законодавства цих держав, тому перебування українських земель під владою інших держав у плані розвитку законодавства відіграло значну роль в подальшому розвитку українського законодавства про виконавче провадження [86, с. 26].

Якщо звернутися до магдебурзького права цього періоду, то в ньому чітко зазначено про судового виконавця, який вибирався суддею з-поміж вільних громадян та мав право «брати забезпечення, заарештовувати, накладати заборони щодо будь-якої людини та її майна по праву, коли він уповноважений до того судовим рішенням», отримував заробіток за рахунок боржників [45, с. 21]. З вищенаведеного можна зробити висновок, що на території України в цей період існувало два напрямки виконання судових рішень. Згідно з першим,

судові виконавці були посадовими особами, входили до складу судових органів і безпосередньо виконували судові рішення (державні виконавці). Другий характеризується наявністю безпосередніх судових виконавців, але їх права делеговано земельним володільцям, тобто панам, що зменшувало необхідну кількість безпосередніх державних службовців у сфері державної влади та вимагало сталої системи контролю за виконанням судових рішень (приватні виконавці) [49, с. 15].

Визначальним джерелом регулювання виконавчого провадження III етапу слід назвати Соборне уложення 1649 року. В уложенні 1649 р. була передбачена черговість задоволення стягнень, якщо з одного боржника підлягало стягнути декілька вимог. Встановлення черговості і виконавчого імунітету відображувало пріоритети соціальної політики держави на конкретному етапі його розвитку. Борг іноземця по реформі 1649 р. мав перевагу перед стягненнями на користь росіян, казенні борги – перед стягненнями на користь приватних осіб. Основою виконавчого процесу могли служити не лише судові рішення, але і інші судові і нотаріальні акти, а в деяких випадках – навіть «приватні» і «домашні» документи. Порядок виконавчого провадження не був чітко врегульований і залежав від місцевих особливостей і установ, що здійснюють виконавчу діяльність [37, с. 16].

Але вже в цей період простежувалися наступні стадії виконавчого провадження:

- 1) відкриття виконавчого провадження – відбувалося шляхом подачі кредитором в поліцію або до суду відповідного прохання про виконання;
- 2) підготовка до здійснення виконавчих дій. На цій стадії орган виконання надсилав сповіщення боржникові про необхідність зробити передбачений виконавчим документом платіж або з'явитися до суду в певний термін. Після закінчення строку на добровільне виконання або після засідання суд негайно виносив рішення про стягнення, повідомляючи про це поліцію для примусового виконання;
- 3) примусове стягнення, що виражається в застосуванні до боржника арешту і інших примусових заходів виконання [37, с. 17].

В межах III етапу окремого значення має правове регулювання виконавчого провадження за часів Гетьманщини, яка проіснувала до 1764 р. Так, у Гетьманщині була закріплена правова система, яка склалася у період народно-визвольної війни 1648–1654 рр. і стала поєднанням норм Литовських статутів, Магдебурзького права, нормативних актів гетьманської влади та звичаєвого права [41, с. 108]. Окрім того, у результаті проведеної кодифікації українського права, що закінчилась у 1743 р., був вироблений проект кодексу українського права під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ», який, хоча й не набрав юридичної чинності, однак застосовувався на практиці. У ньому досить регламентованою була система сплати боргів і, відповідно, система заходів примусового стягнення до боржників (глава 16), яка, зокрема, передбачала передачу боржника в службу кредитору, при чому в певних випадках з дружиною та дітьми, арешт спочатку майна боржника, а потім самого боржника (правда, з умовою харчування незаможних боржників кредитором) [49, с. 15-16].

З цього приводу І. Француз небезпідставно вважає, що в історії розвитку правового регулювання суб'єктів примусового виконання судових рішень в Україні часи Гетьманщини є самостійним етапом, часові рамки якого починаються з другої половини XVII ст. та закінчуються у 1764 р., коли відповідним наказом російської імператриці Катерини II інститут гетьмана було скасовано. Особливістю даного періоду є формування на території Гетьманщини самобутньої правової системи, ядром якої було українське звичаєве право [85, с. 15].

Вартим уваги в цьому етапі також є указ Петра I від 12 грудня 1717 р., який, згідно з європейським досвідом, передбачав реформування органів виконання судових рішень. Петро I скасував такі заходи примусу, як правіж і віддача головою. Натомість були введені інші заходи особистого характеру у вигляді тюремного ув'язнення і примусових робіт на галерах. В той же час, як нам здається, найбільш важливими виявилися зміни характеру дії на боржника. Саме на початку XVIII ст. отримали свій розвиток заходи майнового впливу на боржника, що знаменує собою зміну моделі примусового виконання. Так,



почало застосовуватися накладення заборони відчуження нерухомого майна, арешт рухомого майна, «вирахування боргів з платні, пенсіону та орендних платежів» [31, с. 49].

Реформою правового регулювання виконавчого провадження за часів правління Катерини II розпочинається наступний етап. Із 1775 по 1862 роки примусове виконання судових рішень було покладене на капітана-ісправника, який очолював повітовий підрозділ поліції. Згідно зі Статутом благочинна 1782 року органи виконання судових рішень Російської імперії називалися управами благочинна. Враховуючи ті часи, а також те, що виробничі відносини у тогочасній Російській імперії були навіть не капіталістичними, а відстало-феодальними, можна цілком виправдати примусове виконання судових рішень органами поліції [32, с. 194].

Подальший розвиток правове регулювання виконавчого провадження одержало у прийнятому в ході судової реформи Статуті цивільного судочинства 1864 р. (V етап). Статут складався з 5-ти Книг. У Книзі 1 була глава, присвячена рішенням Мирових судів, у Книгу 2 входив розділ «Про виконання судових рішень». Порядок приведення у виконання судових рішень за Статутом цивільного судочинства 1864 р. істотно відрізнявся від дореформеного порядку. Одна з головних відмінностей полягала в тому, що в основу дореформеного порядку був покладений слідчий принцип, у силу якого рішення приводилися у виконання навіть під час відсутності прохання кредитора за допомогою поліції. Статут цивільного судочинства поширив на процес виконання дію принципу диспозитивності [25, с. 39].

Як справедливо зауважує науковець О. Гетманцев, пов'язано з тим, що з прийняттям Статуту цивільного судочинства у 1864 році було виділено окрему форму судової діяльності – цивільне судочинство, яка, у свою чергу, сприяла формуванню самостійної галузі права – цивільного судочинства (процесу) і дало поштовх для розвитку науки цивільного процесуального права. Статут включав цілий ряд норм, які регулювали порядок виконання судових рішень у цивільних справах [29, с. 75-76].

Статут цивільного судочинства 1864 р. передбачав кілька основних способів виконання судових рішень. До них належать:

- а) по-перше, звернення стягнення на рухоме майно боржника;
- б) по-друге, звернення стягнення на нерухоме майно боржника;
- в) по-третє, передача маєтку натурою особі, якій він присуджений;
- г) по-четверте, звернення стягнення на доходи боржника;
- г) по-п'яте, дозвіл стягувача зробити за рахунок боржника ті дії чи роботи, що не зроблені ним у призначений судом термін [25, с. 39].

На основі аналізу Статуту цивільного судочинства заходами стягнення, що були спрямовані проти особи боржника, можна вважати особистий арешт боржника, заборону боржникові виїжджати з місця проживання або тимчасового перебування, виклик боржника для надання відомостей про кошти для задоволення вимог стягувача [45, с. 22].

О. Гетманцев на підставі аналізу положень Статуту цивільного законодавства 1864 р. загострює увагу на подвійній природі виконавчого провадження. За його словами, з одного боку, це – процес, порядок у межах якого суд після вирішення питання про законність вимог позивача, розглядає питання про розмір вимоги у випадках передбачених Статутом (наприклад, за позовами про стягнення судових витрат, збитків тощо). Позивач вправі обмежитися лише визнанням законності його вимоги, що підтверджує належність йому права. У такому випадку рішення не підлягало виконанню. Якщо позивач вимагав визначити розмір вимоги (у грошовому чи матеріальному еквіваленті), то судові рішення могло бути звернено до примусового виконання. Цей судовий процес, щодо визначення розміру вимоги, характеризувався як «виконавчий процес», або «виконавчий порядок провадження». З іншого ж боку, виконавче провадження – це провадження з виконання судових рішень, завершальний етап судового процесу. Інакше кажучи, рішення суду підлягало за певних умов примусовому виконанню спеціально уповноваженими на те органами (судовий пристав, поліція). У першому випадку судовому рішенню надавалася ознака виконуваності, а у другому – рішення підлягало практичному виконанню [29, с. 76].

У Статуті цивільного судочинства 1864 р. велике значення надавалося участі суду у виконавчому провадженні. Суд був основним органом, що здійснював контроль за діями судового пристава, пов'язаного з виконанням судових рішень. Суд міг виносити рішення з питань: відстрочки виконавчих дій, призупинення і припинення виконання рішень, про стягнення капіталу, відсотків і інших витрат із судового пристава за недогляд за посадою, коли було доведено, що від цього ішло приховання майна чи самого відповідача. У виконавчому провадженні суд брав участь також тоді, коли за вирішенням тих чи інших питань до нього зверталися учасники виконавчого провадження. Крім того, у суд подавалися скарги на неправильне виконання рішень, і всі суперечки щодо виконання, за винятком тлумачення рішення по суті, підлягали розгляду судом у скороченому порядку [25, с. 40].

Таким чином, реформами 1864 р. поліцейський, адміністративний порядок стягнення був скасований і усі позовні цивільні справи були віднесені до позовного провадження. Перш ніж здійснити спірну правову вимогу примусовим шляхом, необхідно було перевірити судом її правомірність. Взаємовідношення позовного і виконавчих процесів стало таким, що перший повинен був передувати другому і служити для нього основою [37, с. 19]. Отже, виконання судових рішень за Статутом цивільного судочинства 1864 р. було самостійним і дійсно відокремленим провадженням.

Жовтневий переворот 1917 року спричинив докорінні зміни в політичному, соціальному та економічному ладі, що відбилась і на правовій системі, в тому числі правовому регулюванні виконавчого провадження, започаткувавши VI етап. Аналіз історично-правових документів того періоду засвідчує, що судова система царської Росії разом із інститутом приставів була скасована після Жовтневої революції Декретами «Про суд» № 1 від 22.11.1917 р. та «Про суд» № 2 від 15.02.1918 р. Так, ст. 35 Декрету РНК РРФСР «Про суд» № 2 проголошує повноваження Червоної гвардії та міліції на виконання рішень і вироків [49, с. 16].

Зі зміною влади у 1917 році були спроби реформування судової системи в УНР: 9 липня було проголошено Декларацію Генерального секретаріату, в якій



поряд із визначенням його загальних функцій як виконавчого органу влади окреслювалися завдання Секретаріату судових справ; 15 грудня прийнято Закон «Про утворення Генерального суду», який визначав цей орган тимчасовим судовим органом в УНР до прийняття Конституції; 23 грудня було прийнято Закон «Про умови обсаджування і порядок обрання суддів Генерального та апеляційного судів»; 29 квітня 1918 р. було ухвалено Конституцію УНР, розділ VI якої «Суд Української Народної Республіки» мав на меті реформування судової та виконавчої системи. Проте через короткий строк існування УНР судової реформи не відбулося [32, с. 194–195].

Першим законодавчим актом про суд Української РСР була Постанова Народного Секретаріату «Про запровадження народного суду» від 4 січня 1918 р., яка прямо вказувала на ліквідацію посад судових приставів, а інститут судових виконавців за часів радянської влади вперше створювався Тимчасовим положенням про народні суди і революційні трибунали Української РСР, що затверджувалось Декретом РНК УРСР «Про суд» від 14 лютого 1919 року для сприяння народним судам у діяльності з примусового виконання судових рішень [45, с. 23].

Нове радянське законодавство про виконавче провадження скасувало засоби примусового виконання, що діяли у царській Росії, і встановило принцип недоторканності особи боржника. Арешт боржника, його особистий обшук, привід до суду для встановлення майнового стану, оголошення боржника неспроможним та інші засоби, спрямовані проти особи боржника, назавжди були скасовані, що позначилось як зниження гарантій стягувала у виконавчому провадженні [45, с. 23].

Вперше про створення інституту судових виконавців за радянських часів в Україні на нормативно-правовому рівні йшлося у Тимчасовому положенні про народні суди й революційні трибунали Української РСР, затвердженому Декретом Ради Народних Комісарів УРСР «Про єдиний народний суд» від 14 лютого 1919 р. У ньому наголошувалося, що судовий виконавець – штатний працівник суду, який безпосередньо підпорядковувався судді, як і секретар судового засідання. Тимчасове Положення також передбачало, що судові

виконавці обираються радою народних суддів з осіб, які користувалися активним і пасивним виборчим правом та пропрацювали на будь-якій посаді в органах радянської юстиції або склали іспит у губернському суді. Саме судові виконавці визнавалися тим органом, який сприяв суду здійснювати функцію по виконанню судових рішень.

Пізніше, у Положенні про місцеві органи юстиції, затвердженому наказом Нарком'юсту УРСР 9 червня 1920 р., було визначено, що судові виконавці є органами з виконання судових рішень народних судів по передачі присудженого майна стягувачу або продажу описаного майна та забезпечують позов, охорону майна, яке підлягає судовому спору, а також на них покладалось виконання доручень підлеглих Рад зі стягнень, що проводилися за постановами інших органів Радянської влади, перед якими вони зобов'язані були звітувати за свої дії [84, с. 22].

Черговий щабель розвитку правового регулювання виконавчого провадження радянської України, став Цивільний процесуальний кодекс УРСР, який був прийнятий 30 липня 1924 р. після прийняття Цивільного процесуального кодексу Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки 1923 р. Він став першим кодифікованим актом не лише для вітчизняного цивільного процесу, а й для процедури виконання судових рішень, виділеної в окрему завершальну стадію цивільного процесу. ЦПК УРСР 1924 р. складався з п'яти частин, остання з яких «Виконання судових рішень і ухвал» якраз і регламентувала загальні положення, звернення стягнення на майно, стягнення по виконавчих листах з державних установ і державних підприємств, звернення стягнення на заробітну плату робітників і службовців та інші питання виконання судових рішень. У ньому вперше на законодавчому рівні закріплювався правовий статус судового виконавця, який визначався як самостійний суб'єкт цивільних процесуальних відносин, що мав визначену компетенцію і зобов'язаний був проводити свою діяльність лише властивими методами і засобами для досягнення кінцевої мети правосуддя [84, с. 23].

Закон про судоустрій СРСР, союзних і автономних республік 1938 р., визначивши судових виконавців як єдиний орган примусового виконання, констатував, що судові виконавці перебувають при народних та обласних судах, а також при Верховних Судах автономних і союзних республік та встановив, що вони призначаються наркомом юстиції союзної республіки, а в автономних – Наркомом юстиції автономної республіки. Але у зв'язку з тим, що ЦПК не передбачав усіх питань виконання, він потребував доповнення шляхом видання відповідних Інструкцій. Так, Інструкція про порядок виконання судових рішень була затверджена НКЮ СРСР 28 вересня 1939 р., Положення про Наркомат юстиції УРСР було прийнято 27 грудня 1939 р., яким передбачалось створення в складі НКЮ відділу судових виконавців [45, с. 22].

Наступний етап розвитку правового регулювання виконавчого провадження ознаменований прийняттям 18 липня 1963 р. Цивільного процесуального кодексу УРСР, розділ V якого в своїй першій редакції мав назву «Виконання судових рішень» та регламентував процес виконання судових рішень та актів інших органів, який було покладено на судових виконавців. Цивільний процесуальний кодекс УРСР 1963 р розширив суб'єктний склад органів виконання судових рішень було суттєво розширено. Як і в попередніх цивільно-процесуальних кодексах судові виконавці залишались штатними працівниками судів, які у своїй діяльності безпосередньо підпорядковувалися судам. Так, відповідно до правових положень частини першої статті 373 ЦПК УРСР суд розглядався як суб'єкт виконавчого процесу, на який було покладено права та обов'язки в системі яких, важливе місце відводилося обов'язку судді здійснювати контроль за правильним і своєчасним виконанням судових рішень [84, с. 25].

У жовтні 1966 р. Президія Верховного Суду УРСР затвердила Інструкцію «Про порядок виконання судових рішень», а 24 квітня 1973 р. міністром юстиції СРСР була затверджена нова Інструкція «Про порядок виконання судових рішень». 15 листопада 1985 р. Наказом міністра юстиції СРСР № 22 затверджена Інструкція про виконавче провадження, що стала останнім



нормативно-правовим актом, прийнятим у радянські часи щодо виконавчого провадження.

Проаналізувавши радянське законодавство про виконавче провадження щодо примусових заходів, можна сказати, що в його розвитку був зроблений значний крок вперед у забезпеченні громадянам процесуальних гарантій виконавчого провадження. Радянське виконавче провадження не містило прямих чи побічних заходів примусового характеру, спрямованих на особу боржника. Законодавству були невідомі ні боргові тюрми, ні арешт боржника, ні заборона йому виїздити з певної місцевості на час виконання рішення суду [86, с. 13].

З утворенням незалежної України розпочався та досі триває новий етап розвитку правового регулювання виконавчого провадження. Однак у межах цього періоду можемо виділити як мінімум уже декілька мікроперіодів.

Перший можна назвати пострадянським: проходив з початку 1990-х і до прийняття у 1998 році Закону України «Про державну виконавчу службу» й у 1999 році Закону України «Про виконавче провадження».

Другий тривав з кінця 1990-х років до 2005 року і характеризувався спробами налагодити роботу ДВС України. 1998 року було прийнято Закон України «Про державну виконавчу службу України», який скасував інститут судових виконавців, поклавши завдання виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів на спеціально сформовану службу в структурі Міністерства юстиції України (Мінюсту) – Державну виконавчу службу. Для успішного виконання завдань нової структури у 1999 році Верховна Рада України прийняла Закон України «Про виконавче провадження», а Мінюст – Інструкцію про проведення виконавчих дій [22, с. 9].

Третій припадає на реформування 2005 року і характеризується новаторською у світовій практиці спробою утворення органу з виконання судових рішень прямого урядового підпорядкування. Четвертий мікроперіод починається з 2006 року з моменту новітнього реформування ДВС України у межах Мін'юсту України [32, с. 197].

На нашу думку, можна виділити ще один мікроперіод, обумовлений прийняттям Законів України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [14] та «Про виконавче провадження» [11]. Останній мікроперіод пов'язаний із запровадженням інституту приватних виконавців та набуттям чинності нового ЦПК України, що ми розглянемо в наступних розділах.

Отже, правове регулювання виконавчого провадження протягом усієї історії розвитку права України займало чільне місце в системі права, перші підтвердження чого знаходимо ще в пам'ятках права Київської Русі. Аналіз різних етапів розвитку правового регулювання виконавчого провадження дозволяє виокремити такі загальні тенденції його вдосконалення:

- від інституту кровної помсти до грошових стягнень;
- від існування так званого «самоздійснення права», що інакше трактується як саморозправа, самодопомога, до формування спеціальних органів примусового виконання судових рішень;
- від стягнень особистого характеру (смертної кари, тілесних ушкоджень та продаж у рабство) до санкцій майнового характеру;
- від покладання обов'язку примусового виконання судових рішень на військові чи правоохоронні органи, до введення спеціального державного чиновника та запровадження приватного виконавця;
- від недостатньо чіткого регулювання виконавчого провадження до закріплення на законодавчому рівні стадій виконавчого провадження;
- від слідчого принципу, у силу якого рішення приводилися у виконання навіть під час відсутності прохання кредитора за допомогою поліції, до введення в дію принципу диспозитивності.

## **1.2. Порівняльно-правова характеристика правового регулювання виконавчого провадження**

Проведений вище історичний аналіз дає підстави стверджувати, що правове регулювання виконавчого провадження носить національний характер, оскільки формується під впливом різних соціально-економічних та політико-правових факторів. Тому, з урахуванням процесів глобалізації та європейської інтеграції нашої держави, важливим є дослідження особливостей такого регулювання в різних правових системах.

Загальні особливості можна простежити навіть на рівні правових сімей романо-германського та англо-американського права. Основні відмінності виконавчого провадження зазначених систем права полягають в організаційно-правових формах служб примусового виконання рішень та ступені контролю суду за діяльністю судових виконавців. У багатьох державах континентальної Європи судові виконавці не перебувають на державній службі. Вони є приватними особами, які мають відповідну юридичну освіту, склали спеціальні іспити та отримали ліцензію на цей вид діяльності. Контроль за їхньою роботою здійснює Міністерство юстиції та його територіальні підрозділи або регіональні (національні) палати як органи самоврядування [90].

У США виконанням рішень судів займаються як державні органи, так і недержавні структури. Дуже важливу роль тут відіграє Федеральна служба маршалів. Цей впливовий правоохоронний орган здійснює не тільки виконання судових рішень, а ще й проводить карний розшук та переслідування злочинців, забезпечує безпеку судового процесу та його учасників, надає допомогу Міністерству обороти під час транспортування ракетних бойових головок, забезпечує виконання інших стратегічних операцій. Маршальська служба має у своєму складі загони спеціального призначення, сучасну зброю, відповідні засоби та транспорт. У країнах континентальної системи права вплив та контроль суду за діяльністю судових виконавців є більш потужним, аніж у США та Англії. В нашій країні державний виконавець є процесуально незалежним, що забезпечує об'єктивність та неупередженість виконання [90].



В науковій літературі прийнято робити класифікацію правового регулювання виконавчого провадження за різними критеріями. За основу першої класифікації береться спосіб організації професії виконавця, а також можливості і межі участі недержавних організацій в виконавчому провадженні. Історично склалося за цим критерієм декілька основних моделей виконавчого провадження:

- публічно-правова (повністю державна за формою) організація виконавчого провадження склалася в СРСР, коли і судовий виконавець, і співробітники усіх залучених в процес виконання організацій (торгових, фахівці з оцінки і інші) перебували на державній службі. На сьогодні така організація зберігалася в Північній Кореї, на Кубі;

- не бюджетна (приватноправова) організація виконавчого провадження характеризується тим, що професія судового виконавця організована на ліберальній основі, судовий виконавець є вільним професіоналом, що самостійно організує свою діяльність і несе при цьому повну майнову відповідальність за результати своєї роботи. Таким чином організована система примусового виконання у Франції, Бельгії, Люксембурзі, Нідерландах, Італії, Греції і низці інших країн, які сприйняли услід за ЦК Франції французьку систему організації ліберальних юридичних професій;

- змішана модель – публічно-правова з допуском в різній мірі приватноправової ініціативи – найбільш поширена в сучасних правових системах модель організації виконавчого провадження, коли при публічно-правовій організації професії судового виконавця в рівній мірі в процес виконання допускаються організації, що діють в різній організаційно-правовій формі, зокрема спеціалізуються на розшуку боржників та їх майна, оцінці, зберіганні і реалізації майна боржника. При цьому залежно від країни міра приватної ініціативи в процесі виконання різна. Наприклад, в Німеччині судовий виконавець, хоча і є посадовцем судової системи, отримує частину грошових коштів, що виплачуються за здійснення ним своїх функцій [96, с. 85-88].

Проведений аналіз дає можливість кваліфікувати систему правового регулювання виконавчого провадження в Україні як змішану модель, з урахуванням: віднесення до органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів не тільки органів державної виконавчої служби, але й приватних виконавців; залучення до процесу примусового виконання рішень суб'єктів приватного права (наприклад, для проведення оцінки майна – суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання).

Враховуючи характерні ознаки та форми перерозподілу власних повноважень органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, доцільно їх згрупувати у централізовані та децентралізовані системи виконавчого провадження [78, с. 86-87].

Централізовані системи виконавчого провадження сформувалися у наступних країнах, як Росії, Киргизстан, Білорусь, Швеції, Іспанії та інших. При цій моделі виконавчого провадження створюється організаційно самостійний орган, уповноважений у сфері примусового виконання, із вертикально-інтегрованою структурою управління, яка, як правило, відрізняється складністю та багаторівневістю. Тобто централізована система виконавчого провадження характеризується наступними елементами: наявність єдиного державного органу примусового виконання; наявність механізму правового регулювання процесу виконання судових актів та актів інших органів, встановленого законодавством [76, 112].

Для децентралізованих систем виконавчого провадження характерне делегування державою частини повноважень у сфері цивільного виконавчого провадження недержавним організаціям та приватним особам. Такі системи функціонують у США, Канаді, Франції та деяких інших державах. Децентралізована система виконавчого провадження має різну відомчу підпорядкованість органів та посадових осіб, які здійснюють примусове виконання, диференціацію відомств, що виконують ліцензійні, контрольні та наглядові функції. Окрім того, децентралізація проявляється також і в правовому регулюванні процесу примусового виконання. При цьому відсутній

єдиний правовий механізм, а порядок та умови виконавчого провадження встановлюються актами делегованого законодавства [53, с. 45].

Очевидно, що наразі в Україні сформувалась децентралізована система виконавчого провадження, за якої примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) покладається на органи державної виконавчої служби та у визначених Законом України «Про виконавче провадження» випадках – на приватних виконавців. А у окремих випадках Законом може бути безпосередньо віднесено примусове виконання таких рішень до повноважень інших органів, які не є органами примусового виконання.

Для наступної класифікації в якості критерію береться місце органів і посадовців примусового виконання – вони найчастіше працюють або у рамках органів судової влади, будучи посадовцями судової системи, або виконавчій владі, як правило, при органах юстиції.

- Судова модель: працюючи при органах судової влади, судові виконавці є посадовцями при судах або самі функції примусового виконання покладені на суди. До числа таких країн можна віднести, приміром, Німеччину, Данію, Іспанію, Кіпр.

- Модель при органах виконавчої влади: у інших країнах органи примусового виконання входять в систему виконавчої влади, як правило, органів юстиції, зокрема в усіх країнах, де професія судового виконавця є ліберальною, а також в Албанії, Словенії, Туреччині, Хорватії, Швеції, більшості країн СНД. У низці країн окремі функції виконання доручені нотаріусам, зокрема в Албанії, Хорватії, Іспанії і Естонії. В Іспанії примусова реалізація прав заставодержателя при зверненні стягнення на закладене майно робиться нотаріусом, а не суддею, зі збереженням можливості судового перегляду [96, с. 90-91].

За часи незалежності Україна спробувала обидва варіанти визначення місця органів і посадовців примусового виконання, трансформувавши успадковану від радянської доби судову модель на ліберальну модель, при якій



державні виконавці підпорядковуються Міністерству юстиції, яке також здійснює контроль за діяльністю приватних виконавців.

Загалом правове регулювання виконавчого провадження країн світу має такі спільні ознаки:

- 1) застосування примусу;
- 2) гласність;
- 3) можливість оскарження дій або бездіяльності судових виконавців до суду;
- 4) наявність приватної власності та звернення стягнення на майно боржника;
- 5) застосування арешту на майно боржника;
- 6) пріоритет одних заходів стягнення над іншими;
- 7) рівність сторін виконавчого провадження;
- 8) державний контроль за діяльністю судових виконавців [83, с. 64].

Спробуємо на прикладі окремих країн з'ясувати основні сучасні тенденції правового регулювання виконавчого провадження, охопивши при цьому країни романо-германської та англо-американської систем права, а також країни колишнього СРСР.

Розпочнемо своє дослідження із Франції, оскільки в ній діє чи не найдавніша система примусового виконання рішень судів, основу правового регулювання якої заклали численні королівські ордонанси, прийнятими ще в 1556, 1667 і в 1813 роках при імператорові Наполеоні. На сьогодні правове регулювання виконавчого провадження здійснюється Ордонансом від 2 листопада 1945 року зі змінами 1992 року, а також Цивільним процесуальним кодексом Франції. У Франції історично склалася система приватного виконання, коли повноваження судових виконавців виконуються не державними службовцями, а особами, які отримали ліцензію від держави на цю діяльність і здійснюють її самостійно [96, с. 94]. У той же час такі виконавці не виконують рішень на користь держави та актів адміністративних судів. Цим займається особлива система судових виконавців державного казначейства, які є державними службовцями [90]. Крім того, в системі загальних судів окремо

слід вказати на суддю по виконанню, який має право одноосібно вирішувати спори, що виникають в процесі примусового виконання, дозволяти клопотання про відстрочення виконання і вирішувати низку інших запитань. При цьому цей суддя по виконанню не може втручатися у виконавчі дії.

Правовий статус виконавця за правом Франції можна розкрити через його функції та повноваження.

По-перше, примусовий виконавець у Франції виконує делеговану державою функцію, пов'язану із здійсненням правосуддя, але в той же час, в нашому розумінні, він є самозайнятою особою. Тобто, він є вільним професіоналом, якому держава делегувала функції виконання рішень у цивільних справах, винесених різними судами. Одночасно він є посадовцем, оскільки отримує свої повноваження від держави та має певну монополію на ряд юридичних дій, а саме: виконання судового рішення; вручення повісток, сповіщень; складання актів, що мають доказове значення та інші.

По-друге, примусовий виконавець у Франції є також помічником правосуддя, у зв'язку з чим він наділений монопольною функцією на проведення публічних торгів (аукціони) рухомого майна, здійснює дружнє або досудове стягнення по боргових зобов'язаннях (виконує функцію медіатора), на прохання приватних осіб здійснює збір та оцінку доказів, може представляти сторони в деяких судах. Він також бере участь в судових засіданнях, забезпечуючи за рішенням судді дотримання внутрішнього порядку в залі суду під час судового засідання.

По-третє, до повноважень примусового виконавця у Франції віднесені: вручення повісток; виконання судових рішень від імені держави, в тому числі із застосуванням заходів державного (адміністративного) примусу; складання проектів документів, протоколів, що мають значення доказів, надання юридичних консультацій і здійснення інших дій. Примусовий виконавець не має права вибирати собі клієнтів (оскільки він не належить до приватних юристів). Важливою частиною професії є обов'язок зберігати професійну таємницю про зміст процесуальних документів і початих старанних процедур, що знаходяться в його виробництві під загрозою притягнення до карної

відповідальності [54, с. 53]. Цікавим у французькому законодавстві є і те, що примусові виконавці не отримують заробітної плати від держави, а стягують плату за здійснення повноважень, делегованих їм державою, за встановленими державою тарифами [91, с. 264].

Цікавою особливістю стимулювання боржника до виконання своїх обов'язків у Франції (і низці інших країн) є астрент, який є обов'язком боржника виплачувати, окрім суми основного боргу, пеню, сума якої зростатиме щодня до моменту повного виконання покладених на боржника обов'язків (послідовно зростаюча пеня). Астрент носить додатковий характер по відношенню до обов'язку сплатити основну суму боргу. Найчастіше астрент є судовим, він застосовується суддею без посилання на спеціальну правову норму. В деяких випадках він є законним, оскільки його розмір встановлений прямо законом. Астрент може застосовуватися як санкція за затримку виконання в днях, тижнях або місяцях. Він обчислюється поверх збитків, які може понести стягувач через затримку виконання, і не покриває їх. Також відмітимо, що астрент застосовується також в законодавстві Греції, Польщі, Португалії, Німеччини і низки інших країн [96, с. 95-96].

Судовий виконавець у Франції має право, здійснюючи свої повноваження, діяти одноосібно або вступити до об'єднання судових виконавців. Оскільки він несе персональну відповідальність за спричинені ним збитки, спільнота судових виконавців страхує власні ризики, а страхові премії розподіляються всередині спільноти виконавців. Під час здійснення повноважень із примусового виконання рішень судовий виконавець діє від імені держави і є посадовою особою, яка вправі застосовувати заходи державного примусу. Із метою підтримання на належному рівні професійних якостей судових виконавців через Національну школу судочинства та інші навчальні заклади реалізується програма безперервної освіти судових виконавців. Регіональні семінари з актуальних проблем примусового виконання рішень судів організовуються та здійснюються під проводом Інституту безперервної освіти судових виконавців [78, с. 81–82].



Наступним розглянемо досвід правового регулювання виконавчого провадження Німеччини, в якій функціонує принципово відмінна система примусового виконання. У Федеральній Республіці Німеччина примусове виконання судових та інших юрисдикційних рішень є державною функцією, реалізованою в строгій відповідності з процесуальним законодавством державними службовцями, які називаються судовими виконавцями [54, с. 54]. Нормативну основу сучасного німецького виконавчого провадження складають норми Цивільного процесуального кодексу

Виконання рішень здійснюється в тому муніципальному суді, на території якого необхідно провести виконавчі дії. Безпосередньо виконавче провадження здійснюють реєстратори цього суду, що повноважні діяти на підставі спеціального сертифікату, який надає право виконувати рішення суду. Для виконання рішення мають виконуватися такі посилення: сторона повинна мати остаточне рішення за справою; рішення має містити пункт (вказівку) про виконання; рішення з пунктом про виконання має бути вручене стороні, проти якої постановлено рішення [78, с. 82–83].

Слід зазначити, що нормативне регулювання примусового виконання в Німеччині мотивує боржника до самостійного погашення наявної у нього заборгованості, щоб максимально скоротити необхідність використання затратного механізму примусового стягнення боргу. Так, наприклад, боржник має право клопотати про припинення або попередження примусового виконання на період оскарження у вищій інстанції виконавчого документа, який підлягає невідкладному виконанню, якщо надасть забезпечення у розмірі суми стягнення. У разі відміни оспорюваного судового акту забезпечення боржникові повертається, якщо ж вказаний акт залишений в силі, то стягнення звертається на суму забезпечення, що виключає необхідність застосування заходів по зверненню стягнення на майно боржника. Варто зазначити, що в Німеччині рішення суду про стягнення боргу є дійсним упродовж тридцяти років, і якщо сьогодні боржник не кредитоспроможний, то завтра його матеріальне становище може кардинально змінитися, і відбудеться примусове виконання судового рішення [69, с. 229].

Судовий виконавець повинен сприяти добровільному і швидкому виконанню. Якщо він не виявить предмети, на які може бути звернене стягнення, а боржник доведе можливість оплати боргу в короткий термін (в межах шести місяців) по частинах, то він робить стягнення по частинах, якщо проти цього не заперечує кредитор. Судовий виконавець має право також по клопотанню боржника відкласти реалізацію заарештованого майна на один рік, якщо боржник зобов'язується виплатити борг впродовж зазначеного терміну. Крім того, звернення стягнення на майно боржника взагалі не проводиться, якщо не можна чекати, що виручена від реалізації звернених до стягнення предметів сума перевищить витрати по примусовому виконанню [54, с. 54]. Особливістю правового регулювання виконавчого провадження в Німеччині є порядок отримання астрента. Якщо у Франції астрент цілком йде на користь стягувача, то в Німеччині цілком йде в дохід держави [96, с. 96].

Серед країн англо-американської системи права дослідимо правове регулювання виконавчого провадження в США.

У США процедура виконання судових актів здійснюється відповідно до законодавства окремих штатів. Згідно Федеральних правил цивільного судочинства виконання здійснюється відповідно до практики і процедури того штату, в якому діє федеральний районний суд. Оскільки регулювання виконавчого провадження здійснюється на рівні штатів, то рішення суду, винесені в одному штаті, необхідно легалізувати в іншому штаті, для чого встановлені необхідні правові процедури. У одних штатах така легалізація відбувається через пред'явлення клопотання до суду, а в інших – проходження реєстраційної процедури. Основою для здійснення виконавчих дій є виконавчий лист, який видається клерком в суді або у низці штатів особою, уповноваженою шерифом [96, с. 97].

На відміну від країн континентальної правової сім'ї, в Сполучених Штатах Америки немає єдиної системи виконання рішень. Примусове виконання рішень судів та інших владних органів можуть здійснювати:

1. Федеральна служба Маршалів, яка виконує рішення судів федеральної ланки або найбільш складні рішення інших судів (за дорученням цих судів).

Маршали мають досить великі повноваження, наприклад для гарантування безпеки свідків вони можуть видавати їм нові документи і сприяти проведенню пластичних операцій задля зміни зовнішності: маршали також займаються транспортуванням ядерних боєприпасів, беруть участь в операціях Інтерполу.

2. Служба шерифів – провадить виконання рішень судів штатів. Тут шериф - це виборна посадова особа, він державний службовець та відповідає за громадський порядок на території відповідної громади (тобто має функції поліції).

3. Служба судових виконавців окружної судової ради – виконує окремі категорії рішень, наприклад рішення про недопущення дискримінації за ознаками статі.

4. Агенції по стягненню – це недержавні органи, котрі здійснюють неформальний тиск на боржників. Засобами тиску можуть бути письмові звернення до боржників або повідомлення про неплатоспроможність в агенцію кредитних відомостей. Агенції по стягненню діють на підставі ліцензій і можуть мати в штаті адвокатів і приватних слідчих. Агенції кредитних відомостей на запит кредитора надають відповідні довідки з позитивним або негативним рейтингом особи. В разі негативного рейтингу особі відмовляють в наданні кредитної картки. Позитивний кредитний рейтинг досить важливий, тому що 85% розрахунків громадян здійснюється кредитною картою. Тобто – це досить вагомий аргумент впливу на майбутнього боржника.

5. В окремих штатах (в Каліфорнії) рішення судів можуть виконувати констеблі – штатні працівники суду, підпорядковані суддям та судовим приставам [90].

Акцентуємо увагу, що в США допускається збір боргів без використання судової процедури. У США дії збирачів боргів (так званих колекторів) регулюються Законом про приватні методи збору боргів від 1978 року. За свою діяльність збирачі боргів отримують від 30 до 50 відсотків комісійних, які є для них достатнім стимулом. Стягнення боргів здійснюється самими різними способами, примушуючи боржника заплатити без звернення до суду. В той же час стягувач боргів поставлений в певні рамки і на його діяльність встановлені



досить істотні обмеження. Зокрема, він не має права турбувати боржника з 21 години до 8 ранку без його згоди, відвідувати боржника по місцю його роботи, якщо керівництво або наймач заперечують проти цього, не має права принижувати, чинити тиск, ображати, погрожувати фізичною розправою або завданням шкоди власності або репутації боржника; не може звертатися до боржника з приводу боргу, якщо він впродовж 30 днів направив заяву про відсутність боргу і йому не спрямовано підтвердження про наявність боргу; не має права примушувати боржника сплатити витрати на зв'язок і пошту; посилати повідомлення на поштових листівках (тільки у конвертах). Існують і інші положення, регулюючі діяльність збирачів боргів [54, с. 54-55]. Проте якщо їх діяльність не привела до очікуваного результату, то передбачена можливість звернення до суду і вирішення питання в загальному порядку виконавчого провадження після отримання виконавчого листа.

Крім того, високий рівень ефективності примусового виконання рішень судів підтримується також за рахунок добре розгалуженої системи страхування – в США 70-75% рішень судів виконується шляхом відшкодування збитків страховими компаніями. Платня за роботу судовим виконавцям США віднесена до судових витрат, так само як і платня судовим клеркам та збір за внесення справи до списку справ, що підлягають слуханню. Згідно з більшістю судових рішень судові витрати покриває сторона, що перемагає [78, с. 83].

Окремо спробуємо дослідити особливості правового регулювання виконавчого провадження деяких країн колишнього СРСР, для того щоб простежити, як у них здійснювався відхід від пострадянської системи примусового виконання судових рішень. Для цього дослідимо законодавство таких країн, як Грузії, Латвії, Естонії, Литви, Білорусі, Казахстану.

Розпочнемо із Грузії, яка має досить схожу з українською модель правового регулювання виконавчого провадження. Організацію виконання судових рішень у Грузії здійснює Національне бюро виконання, яке входить до структури Міністерства юстиції Грузії (за аналогією з Департаментом державної виконавчої служби України, котра входить до структури

Міністерства юстиції України). Процедура виконання регламентується згідно із законом Грузії «Про виконавче провадження» («дзеркальна аналогія» в Україні), при цьому частина рішень виконується приватними виконавцями [75, с. 72]. Що стосується заходів забезпечення виконання, то національне законодавство Грузії передбачає застосування таких заходів, як ведення публічного реєстру боржників, організація системи розшуку боржників, накладення арешту на майно, кошти та нематеріальні майнові блага боржника.

Усі процеси роботи персоналу Національного бюро виконання здійснюються у спеціальній комп'ютерній системі, яка охоплює діловодство, виготовлення процесуальних документів та реєстр виконавчих проваджень і надає доступ до всіх електронних реєстрів Грузії. У цій державі функціонує реєстр соціально незахищених осіб, які мають низький рівень доходів. За наявності боржника в цьому реєстрі виконавче провадження щодо нього зупиняється [28]. Виконавці мають доступ до демографічного реєстру з усіма даними про особу включно з фотографією, що полегшує ідентифікацію боржника під час виконання рішення. Також є повний доступ до реєстрів і баз даних Міністерства внутрішніх справ Грузії, що дає змогу визначити місце проживання боржника, місця скоєння ним адміністративних правопорушень, наприклад за неправильну паркову авто, що дає інформацію виконавцю не тільки про зареєстроване майно боржника, а і про часті місця його перебування. Також є доступ до реєстрів нерухомого майна та юридичних осіб, баз даних податкової інспекції з інформацією про доходи боржника та джерела їх отримання. З 2009 року Національний банк Грузії надав доступ виконавцям виключно Національного бюро виконання до інформації про відкриті боржниками банківські рахунки з можливістю їх автоматичного арешту та списання коштів в он-лайн режимі. Приватні виконавці не мають такої можливості [69, с. 231].

У Республіці Білорусь в систему примусового виконання рішень входять дві самостійні структури: судові виконавці загальних судів та Служба судових виконавців господарських судів. Судові виконавці загальних судів підпорядковуються керівникам судів та органам виконавчої влади в особі

управлінь юстиції при виконкомах та Міністерстві юстиції. Служба судових виконавців господарських судів очолюється Головним судовим приставом – начальником управління організації виконавчого провадження і підпорядковується Голові Вишого Господарського Суду [76, с. 114]. Тобто система примусового виконання рішень в Білорусі досі залишається пострадянською.

У Республіці Казахстан у відповідності до ухваленної нової концепції виконавчого провадження функції з виконання судових актів та актів інших органів можуть здійснювати державні та приватні судові виконавці. У жовтні 2010 року набрав чинності Закон Республіки Казахстан «Про виконавче провадження та статус судових виконавців», який запровадив поняття державного та приватного судових виконавців та визначив їх правове положення. Державним та приватним судовим виконавцям надаються рівні права та обов'язки [53, с. 46].

Окремої уваги заслуговують країни Прибалтики, враховуючи їх членство в ЄС та прагнення України до нарощення євроінтеграції. Процедурою виконання рішень у Латвійській Республіці опікуються присяжні судові виконавці, які адміністративно підпорядковані Раді присяжних судових виконавців. Базовим організаційним і «статусним» законом у Латвійській Республіці є Закон «Про судових виконавців». Відповідно до Закону «Про судову владу» присяжні судові виконавці є особами, які входять до складу судової системи та підкорюються лише закону. Іншими словами, їхній статус фактично прирівнюється до статусу суддів [75, с. 73].

Щодо контролю за діяльністю присяжних судових виконавців, то це питання вирішується в декількох паралельних процесуальних формах. Зокрема, безпосередній контроль за присяжними судовими виконавцями здійснює окружний суд, на території якого знаходиться посадове місце виконавця. Призначений головою окружного суду суддя має право перевіряти роботу присяжних судових виконавців. Про результати перевірки суддя інформує Раду присяжних судових виконавців Латвійської Республіки, котра, своєю чергою, усуває порушення, даючи присяжному виконавцю вказівки та рекомендації, а



також порушує клопотання про відкриття дисциплінарної справи або звертається до компетентних органів для кримінального переслідування виконавця. Тобто тут простежується не господарсько-процесуальний, а суто адміністративно-правовий механізм контролю за діяльністю виконавців.

Дії, рішення та бездіяльність присяжного судового виконавця можуть бути оскаржені в суді відповідно до Цивільно-процесуального закону (кодексу) Латвійської Республіки. Також відповідно до згаданого вище Закону Латвійської Республіки «Про судових виконавців» міністр юстиції та Рада присяжних судових виконавців за власною ініціативою чи за пропозицією судді або прокурора, а також за скаргою зацікавленої особи може порушити дисциплінарну справу щодо виконавця за істотне порушення в роботі. Матеріали порушеного дисциплінарного провадження (справи) передаються до дисциплінарної комісії, до складу якої входять представники від Міністерства юстиції України, присяжних судових виконавців і суддів Верховного суду. Рада присяжних судових виконавців Латвійської Республіки щонайменше раз на рік провадить перевірку реєстраційних книг і проваджень виконавців [75, с. 74].

Виконання рішень в Естонії. З 1 березня 2001 р. в Естонії почав діяти Закон «Про судових виконавців», який регламентує виконання рішень приватними судовими виконавцями. До цього часу рішення виконували судові виконавці, які були державними службовцями. За новою ідеологією, всі витрати, пов'язані з виконанням, несе боржник. Вільнонаймані судові виконавці – це єдина інституція, яка має право на примусове виконання рішень. Правовий статус судового виконавця визначений у ст. 2 Закону «Про судових виконавців», згідно з якою виконавець є незалежною особою, котра посідає публічно-правову посаду та виконує свої обов'язки як особа вільної професії, від свого імені та під свою особисту відповідальність. Контроль та нагляд за діяльністю судових виконавців на місцевому рівні здійснює голова міського або повітового суду, а на державному рівні – міністр юстиції. Дисциплінарні стягнення до судових виконавців може накладати міністр юстиції на вимогу голови повітового чи міського суду.

Послуги з виконання є платними, тому судовий виконавець може не відкривати виконавче провадження, якщо стягувач не здійснить попередню оплату витрат. Після сплати боржником боргу, попередня оплата повертається стягувачу. За свою роботу судовий виконавець отримує винагороду у фіксованій сумі, виходячи з розміру грошової вимоги, або у фіксованій сумі за вчинення виконавчих дій. Винагорода стягується з боржника разом із сумою боргу. Плата за послуги судового виконавця визначена у постанові Міністра юстиції Естонії № 16 від 16.02.2001 року «Розміри плати за послуги судового виконавця» [90].

Для Литовської Республіки характерне те, що, крім приватних приставів, які мають право виконувати судові та інші рішення, правом на списання грошових коштів з рахунків боржників наділено податкові органи, митницю, управління соціального страхування, тобто певна частина стягнутих коштів забезпечується за їх сприяння. Серед додаткових заходів впливу на боржника у Литовській Республіці також практикується кримінальна відповідальність і застосовується система штрафів – ці заходи постають додатковим дисциплінуючим чинником впливу на поведінку боржника. Штрафи можуть стягуватися як у дохід бюджету, так і на користь самого стягувача як певна «моральна» компенсація незручностей, пов'язаних з неправомірною поведінкою боржника [75, с. 75].

На останок зауважимо, що попри національний та територіальний характер правового регулювання виконавчого провадження у світі відбувається тенденція до зближення такого регулювання та навіть спроби інтеграції виконавчого провадження. Так, у 1952 р. у Франції був утворений Міжнародний союз судових виконавців та службовців. Це відбулося на Першому конгресі національних палат судових виконавців Франції, Італії, Бельгії, Голландії, Греції та Люксембургу. Пізніше до них приєдналися Австрія, Німеччина та Польща. Зараз ця організація налічує більше 60 учасників. Міжнародний союз має статус неурядової організації. Головними завданнями союзу є такі: зміцнення професійних зв'язків між судовими виконавцями; проведення аналізу законодавства щодо статусу виконавців; обмін досвідом та

документами, зосередження уваги державних органів до важливості статусу судових виконавців тощо. Союз є учасником Ради Європи, Гаазької конвенції, комітету Організації об'єднаних Націй. Союз періодично проводить міжнародні конгреси, де розглядають найбільш актуальні питання виконавчого провадження. Одною з останніх ініціатив було обґрунтування необхідності введення Європейського виконавчого листа, котрий вдосконалив процедуру виконання як на території Європейського Союзу, так і в інших країнах [90].

Проведений порівняльно-правовий аналіз дозволяє, по-перше, кваліфікувати систему виконавчого провадження в Україні відносно загальноприйнятих класифікацій:

- як змішану модель, тобто поєднання публічно-правових та приватноправових начал, з урахуванням: віднесення до органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів не тільки органів державної виконавчої служби, але й приватних виконавців; залучення до процесу примусового виконання рішень суб'єктів приватного права (наприклад, для проведення оцінки майна – суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання);

- як децентралізовану систему виконавчого провадження, за якої примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) покладається на органи державної виконавчої служби та у визначених Законом України «Про виконавче провадження» випадках – на приватних виконавців. А у окремих випадках Законом може бути безпосередньо віднесено примусове виконання таких рішень до повноважень інших органів, які не є органами примусового виконання;

- як позасудову модель підпорядкування органів примусового виконання рішень. При цьому, за часи незалежності Україна спробувала обидва варіанти визначення місце органів і посадовців примусового виконання, трансформували успадковану від радянської доби судову модель на ліберальну модель, при якій державні виконавці підпорядковуються міністерству юстиції, яке також здійснює контроль за діяльністю приватних виконавців.



По-друге, варто запровадити в Україні інститути, поняття та механізми, які успішно зарекомендували себе у виконавчому провадженні інших країн, серед яких слід виділити наступні:

- розуміння подвійної правової природи приватного виконавця як такого, що одночасно виконує делеговану державою функцію, пов'язану із здійсненням правосуддя, але в той же час є самозайнятою особою;

- введення в праві України астренту як є обов'язку боржника виплачувати, окрім суми основного боргу, пеню або штраф, сума яких зростатиме щодня до моменту повного виконання покладених на боржника обов'язків, як майнового, так і немайнового характеру. При цьому слід обрати французьку модель, при якій астрент цілком йде на користь стягувача, а не німецьку, коли астрент цілком йде в дохід держави;

- правове регулювання процедури збору боргів без використання судової процедури, тобто діяльність так званих колекторів як один приватних методів збору боргів. При цьому такі стягувачі боргів повинні бути поставлені в певні рамки, а на їх діяльність встановлені досить істотні обмеження.

## РОЗДІЛ II

### ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

#### 2.1. Місце правового регулювання виконавчого провадження в системі права України

Попри те, що правове регулювання виконавчого провадження є невід'ємною частиною системи права фактично на протязі усієї історії права та в країнах з різними системами права, його місце в такій системі залишається питанням наукової дискусії. Спробуємо дослідити цей аспект з точки зору галузевої належності, предмету та методу правового регулювання, а також системи джерел виконавчого провадження.

Насамперед слід визначити місце правового регулювання виконавчого провадження виходячи із дихотомії права (тобто поділу права на приватне та публічне). Безумовним є факт віднесення виконавчого провадження до публічного права України, так як обов'язковим учасником правовідносин виконавчого провадження є суб'єкт публічної адміністрації – державний виконавець, який наділений відповідний владними повноваженнями, а вказані правовідносини є управлінськими по своїй суті [39, с. 73]. Якщо проаналізувати позиції різних авторів щодо місця виконавчого провадження, то до цих пір питання про його віднесення до цивільного процесу або до самостійної галузі не набуло однозначності. При цьому умовно можна виділити три підходи.

Представники першого підходу розглядають виконавче провадження як частину цивільного або господарського процесу чи адміністративного судочинства. Так, прихильниками віднесення виконавчого провадження до цивільного процесу є М. Й. Штефан, В. В. Баранкова. Остання аргументує свою позицію тим, що правовідносини між учасниками виконання і судом є процесуальними, всі ознаки цивільних процесуальних правовідносин

притаманні правовідносинам, які виникають при виконанні судових рішень [86, с. 25–26].

На погляд В. В. Комарова, виконання судових рішень є частиною відповідно цивільного, господарського процесів, адміністративного судочинства, їх заключною стадією, зв'язок якої з попередніми обумовлений тим, що в рамках судочинства відбувається реалізація норм матеріального права та самого суб'єктивного матеріального права, що впливає з цієї норми. Захист порушених прав передбачає не тільки декларацію певного правового становища у судовому рішенні, а й обов'язкову реалізацію висновків суду, в тому числі в межах провадження щодо примусового виконання [26, с. 28].

Аргументи на користь такого підходу можна знайти в практиці Європейського суду з прав людини, юрисдикція якого щодо тлумачення і застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї, визнана Україною як учасницею цієї Конвенції. Так, ЄСПЛ вказує на те, що в розумний строк розгляду справи включається період із надходження до суду заяви до закінчення виконання рішення суду. Згідно з п. 1 ст. 6 зазначеної Конвенції провадження з виконання судових рішень є самостійною і невід'ємною частиною судового розгляду, невід'ємною стадією процесу правосуддя, про що зазначено в численних Рішеннях Суду. Горезвісними в цьому контексті є рішення Юрій Миколайович Іванов проти України [102] та Бурмич та інші проти України [97], в яких ЄСПЛ встановив порушення Конвенції, яке полягає в систематичному невиконанні Україною рішень національних судів, за виконання яких вона несе відповідальність і у зв'язку з якими сторони, права яких порушені, не мають ефективних засобів юридичного захисту. Крім того, буквальне тлумачення ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження» [11] може свідчити про законодавче закріплення такого підходу. Зокрема, відповідно до легального визначення виконавче провадження розглядається як «завершальна стадія судового провадження».

При цьому беззаперечним є тісний зв'язок виконавчого провадження та судового провадження, який простежується в наступному.



По-перше, про це свідчить структура правозастосування складається з двох елементів, які можна назвати стадіями (етапами): 1) стадія (етап) розгляду і вирішення справи та винесення відповідного правозастосовчого акту (рішення, в тому числі судового); 2) стадія (етап) виконання цього правозастосовчого акту (рішення, в тому числі судового).

По-друге, на тісний взаємозв'язок цивільного (господарського, адміністративного) процесу та виконавчого провадження вказує особлива роль позову, який може мати місце у процесі примусового виконання рішення суду.

По-третє, взаємозв'язок і взаємозалежність судового процесу та виконавчого провадження також прослідковується при вжитті судом заходів забезпечення позову, про що він виносить ухвалу, яка виконується в порядку виконавчого провадження. На наявність зв'язку вказує також закріплення у Законі України «Про виконавче провадження» цілого переліку питань, які так само віднесені до компетенції суду [57, с. 83].

Більше того, Д. Сібільов стверджує, що між виконавчим провадженням та цивільним процесом існують не лише функціональні, а й генетичні зв'язки. Наявність функціональних зв'язків є беззаперечною, і полягають вони в тому, що виконавче провадження забезпечує безпосередню реалізацію судових рішень. Із генетичними зв'язками справа є не настільки прозорою. Загальновизнаною є точка зору, що генетичний зв'язок притаманний цивільному процесу, кримінальному процесу, господарському та адміністративному процесам, оскільки всі вони пов'язані із процесуальною діяльністю судових органів, із здійсненням судами правосудних функцій, із наявністю багатьох спільних інститутів та близькою системою принципів. Але виконавче провадження у тому вигляді, як воно сформувалося сьогодні, значною мірою нагадує процесуальну діяльність, притаманну судовій системі. Ця процесуальна діяльність має певну спорідненість із цивільною процесуальною формою, багато інститутів цивільного процесуального права зустрічаються і у виконавчому провадженні [77, с. 121]. Це дало можливість вченому зробити загальний висновок, що виконавче провадження на сьогодні

фактично перетворюється на виконавчий процес, оскільки діяльності, пов'язаної із виконанням рішень суду та інших органів, притаманні багато інститутів, характерних для процесуальної діяльності судових органів, виконавчому провадженню притаманна така ознака процесуальної форми, як стадійність, система норм виконавчого провадження за ступенем урегульованості є вищою, ніж звичайна система процедур, і тяжіє до системи процедур щодо розгляду справ, встановленої відповідним процесуальним законодавством [77, с. 122]. Це підводить нас до наступного підходу – розуміння виконавчого провадження як окремої галузі права.

Такої думки дотримуються М. К. Юков, В. М. Шерстюк, Ю. В. Білоусов та низка інших вчених, які розглядають виконавче провадження як окрему галузь права. Зокрема, М. К. Юков запропонував розглядати виконавче провадження як галузь права – виконавче право, але його думка не знайшла прихильників, і в теоретичному плані виконавче провадження залишилося складовою цивільного процесуального права. В. М. Шерстюк доходить висновку щодо самостійності виконавчого провадження, аналізуючи неоднорідність правовідносин, що виникають при виконанні рішень різних юрисдикційних органів, та правовідносин цивільного процесу. На думку Ю. В. Білоусова, виконавче провадження взагалі має бути відокремлене від будь-якої галузі права, в тому числі і від цивільного процесуального права, й посісти самостійне місце в системі права. Відтак автор пропонує розглядати його як самостійну галузь права, що матиме назву – цивільне виконавче право [86, с. 25–26].

Підґрунтя для такого підходу було закладено під час реформуванням системи виконання судових рішень були внесені значні зміни у порядок здійснення процедури виконання судових рішень: 1) було створено новий юрисдикційний орган – Державну виконавчу службу; тим самим скасовано інститут судових виконавців, як структурний підрозділ судів; 2) значно розширились повноваження державних виконавців, оскільки до їх компетенції було віднесено не лише виконання рішень суду, а і виконання усіх рішень, як

судових, так і рішень інших органів (посадових осіб), що підлягають примусовому виконанню [33, с. 127–128].

Ускладнює визначення місця правового регулювання виконавчого провадження в системі права той факт, що загальна та особлива частини включають як норми матеріального, так і норми процесуального права. Отже, виконавче провадження відноситься формально, за усталеною традицією, до матеріально-процесуального права України. Так, правовідносини на стадії виконання судових рішень можна поділити на три групи: а) процесуальні правовідносини; б) відносини, що носять цивільно-правовий характер; в) адміністративні правовідносини. Відповідно до характеру цих правовідносин автор виділяє три форми реалізації рішень: процесуальну, цивільно-правову та адміністративно-правову [48, с. 28]. Це заклало основу третього підходу – розуміння виконавчого провадження як адміністративного процесу (процедури), як елементу адміністративного права України.

Так, окремі науковці, враховуючи специфіку виконавчого провадження, вказують на його адміністративно-процедурний характер, а не матеріально-процесуальний [39, с. 74]. Зокрема Р.С. Калінін прийшов до висновку, що виконавче провадження є підгалуззю адміністративного права України, є адміністративно-процедурним за своєю суттю, спрямованим на примусову реалізацію охоронно-відновлюваної функції з боку суб'єкта владних повноважень – державного виконавця щодо примусового виконання виконавчих документів, згідно закону. Вчений вбачає, що виконавче право, як підгалузь адміністративного права України, включає в себе загальну та особливу частини, а останні складаються з численних інститутів [39, с. 75].

У межах цього ж підходу С. В. Щербак дослідила підстави віднесення інституту виконавчого провадження до системи адміністративного процесу, якими автор вважає наступні: 1) Державна виконавча служба входить до структури Міністерства юстиції України, тобто примусове виконання рішень суду та інших юрисдикційних органів здійснюється органами виконавчої влади, і є функцією державного управління. Також до функцій державного управління можна віднести контроль за діями державних виконавців; 2) Державний



виконавець має визначений законом правовий статус державного службовця; 3) Правовідносини, які виникають при проведенні виконавчих дій, слід визначити, як адміністративно-процесуальні; 4) Юридична відповідальність у виконавчому провадженні є адміністративною і передбачається нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення; 5) Державна виконавча служба є органом адміністративної юрисдикції [94, с. 7–8].

Кожен із зазначених підходів має достатнє наукове обґрунтування та пояснює правову природу правового регулювання виконавчого провадження як відносно відокремленої структурної одиниці системи права (або комплексна галузь, або підгалузь, або міжгалузевий інститут), яка має системні зв'язки із процесуальними галузями права та адміністративним правом. При цьому кожен із трьох підходів передбачає особливості предмету та методу правового регулювання виконавчого провадження.

На думку науковців, які визначають виконавче право як самостійну галузь права, специфіка предмета виконавчого права полягає в тому, що він охоплює широкий спектр суспільних відносин, таких як організаційні, управлінські, процесуальні, фінансові, адміністративні, кримінальні та інші, які виникають з приводу і в процесі виконання правозастосовних актів. Що ж до предмету виконавчого права, то його визначають як особливі процесуальні відносини, які складаються між виконавцем, з одного боку, та іншими учасниками виконавчого провадження – з іншого.

Прибічники виділення виконавчого права в самостійну галузь намагаються індивідуалізувати його предмет. Цивільне виконавче право на їх погляд має своїх специфічних суб'єктів, що не входять до числа суб'єктів інших галузей права: виконавець, стягувач і боржник. Суд не є обов'язковим учасником виконавчого провадження. У тих випадках, коли суд бере участь у виконавчому провадженні, він не вирішує спору про право. Суд не вершить правосуддя у виконавчому провадженні (основна його функція в цивільному процесі), оскільки йому відведена роль контролюючого органу у виконавчому провадженні [63, с. 35–36].

Отже, виконавчі відносини мають принаймні дві складові: виконавчо-адміністративні правовідносини, які стосуються організаційної структури державної виконавчої служби; виконавчі процесуальні правовідносини, які безпосередньо стосуються здійснення виконавчого процесу.

Можливість об'єднання цих правовідносин в одне поняття «виконавчі правовідносини» мотивується:

- реалізацією органами Державної виконавчої служби державної функції з примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб);
- взаємним зв'язком нормативної бази, що регулює ці відносини, а саме: Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [14] та Законом України «Про виконавче провадження» [11];
- існуванням державної виконавчої служби як певної структури, яка здатна не лише забезпечити примусове виконання рішень у визначеному законом порядку, а й до самооновлення цієї структури, наприклад, створення Державної виконавчої служби;
- специфікою примусового виконання рішень, яка передбачає безпосередній контроль за виконавчим провадженням;
- компетенцією (підвідомчістю) органів примусового виконання.
- взаємодії з іншими правоохоронними та правозахисними державними органами, наприклад судами, нотаріуси, органами внутрішніх справ тощо [87, с. 13].

На думку Ю. В. Білоусова предмет правового регулювання виконавчого провадження становить виконавчі відносини, під якими слід розуміти процесуальні (процедурні) відносини, які складаються між державним виконавцем та іншими учасниками виконавчого провадження з приводу реалізації припису юрисдикційного акта. Серед особливих ознак (рис) таких правовідносин вчений вказує на такі:

- це відносини владного характеру, оскільки виникають між державним виконавцем як органом державної влади та іншими учасниками виконавчого провадження;

- обов'язковим суб'єктом цих правовідносин є державний виконавець як особа (орган), уповноважена державою виконувати приписи юрисдикційних органів та осіб;
- мають тісний взаємозв'язок з іншими правовідносинами, які виникають при виконанні рішення (цивільно-правовими, цивільними процесуальними, господарськими процесуальними, кримінально-процесуальними, адміністративно-правовими та іншими);
- виникають із приводу виконання рішення;
- становлять цілісну систему правовідносин, що дає можливість окреслити їх спільну (загальну) мету – виконання рішень, передбачених законом;
- дістають свій об'єктивний вияв у відповідній формі процесуальних (процедурних) дій суб'єктів виконавчих правовідносин [22, с. 12].

При цьому виконавчі відносини за своїм змістом не є однорідними, а тому їх варто поділяти на види. Найбільш ґрунтовну кваліфікацію виконавчих відносин запропонувала, на наш погляд, С. Я. Фурса, поклавши в основу класифікації виконавчих процесуальних відносин такі критерії.

Залежно від характеру правовідносин ці правовідносини мають ознаки як публічних, так і приватних начал. Проте такі начала слід розглядати у тісній єдності. Публічність цих відносин проявляється у реалізації державою юрисдикційної функції з примусового виконання рішень за допомогою державної виконавчої служби в особі державного виконавця, у законодавчому регулюванні цієї діяльності та процедурі вчинення виконавчих дій. Приватні начала зводяться до захисту порушеного права конкретних фізичних та юридичних осіб шляхом примусового виконання рішень, у яких ці права знайшли своє відновлення. Але щоб у повній мірі право вважалось відновленим рішення має бути виконаним.

Залежно від виконуваних державною виконавчою службою функцій вони поділяються на: регулятивні та правозахисні. Регулятивні відносини проявляються у тому, що виконавче провадження здійснюється на підставі виконавчого документу, поданого особою, права якої порушено, стягнення



звертається на майно правопорушника і, як правило, після вчинення виконавчих дій порушене право компенсується передбаченим рішенням способом і тоді право вимоги стягувача припиняється. Загалом державний виконавець має сприяти як стягувачеві, так і боржнику у правильному та юридично грамотному здійсненні їх прав при примусовому виконання рішень і не допускати правопорушень при здійсненні своїх повноважень. Правозахисні проявляються у безпосередньому вчиненні примусових заходів в інтересах тієї особи права якої порушені – стягувача. Саме для виконання цієї функції закон наділяє державного виконавця певними повноваженнями, зокрема застосування санкції за невиконання обов'язкових вимог державного виконавця.

Залежно від наслідків (об'єкту) на досягнення яких спрямовані виконавчі процесуальні правовідносини вони поділяються на: майнові, немайнові та такі, що мають комплексний характер (зобов'язальний і майновий). Майнові відносини це відносини, де об'єктом виконання є майнові права. Немайнові відносини це відносини які виникають у процесі виконання рішення, які стосується немайнових прав сторін, наприклад, виселення, поновлення на роботі. Комплексний характер, коли відносини виникають при виконанні рішень, які мають одночасно зобов'язальний (немайновий) характер і майновий.

Залежно від структури виконавчого процесуального правовідношення вони поділяються на: прості та складні. Прості виконавчі процесуальні правовідносини зводяться до наявності одного із юридичних фактів: дії (бездіяльність) чи події чи стану. Наприклад, виконання боржником добровільно рішення (дія) приводить до закінчення виконавчого провадження. У разі смерті (подія) стягувача або боржника на момент добровільного виконання рішення (до винесення постанови про примусове виконання рішення суду та стягнення виконавчого збору), якщо не допускається правонаступництво, виконавче провадження закінчується. Складні виконавчі процесуальні правовідносини розвиваються відповідно до передбаченої законодавством процедури та у своєму розвитку одночасно можуть мати значну кількість юридичних фактів.

Залежно від суб'єктного складу між ким виникають дані правовідносини вони поділяються на: основні та додаткові. Основні відносини складаються між державним виконавцем та сторонами виконавчого провадження, а також відносини між сторонами виконавчого провадження, але під контролем державного виконавця. Додаткові відносини складаються між державним виконавцем чи сторонами та іншим учасниками виконавчого процесу, тобто особами, які сприяють йому у здійсненні виконавчого провадження [87, с. 15].

Метод правового регулювання виконавчого провадження також має певні особливості та характеризується поєднанням імперативних і диспозитивних начал. Так, виконавче провадження поряд із примусовим порядком передбачає можливість добровільного виконання зобов'язання; стягувач має право подати заяву про відмову від стягнення і повернення виконавчого документа; сторони мають право укласти мирову угоду, яка затверджується судом. З цього випливає, що однозначно зазначати метод правового регулювання правовідносин у виконавчому провадженні як імперативний неможливо. Крім того, виконавче провадження не може не асоціюватися з примусовим порядком стягнення – це аксіома. В цивільних справах після набрання судовим або іншим повноважним рішенням законної сили перед позивачем-стягувачем та відповідачем-боржником постає питання про шляхи і способи його виконання. Але потенційно вони усвідомлюють не тільки «неприємність» процедури примусового стягнення, а й те, що в цьому випадку потребуються додаткові витрати. Вважати, що вони позбавлені можливості вирішити проблемні правовідносини на добровільній основі на будь-якій стадії цивільного процесу або до виникнення виконавчих правовідносин, не має підстав. З цього положення випливає висновок, що звернення стягувача до виконавчого провадження вважати диспозитивним важко, оскільки він змушений до цього порушеним правом і поведінкою. Таким чином загальний метод правового регулювання виконавчих правовідносин не можна вважати диспозитивним [86, с. 30].

На думку С. В. Щербак, методом правового регулювання виконавчого провадження є санкціонований примус, що полягає в обов'язку державного виконавця вчиняти лише санкціоновані державою виконавчі дії у визначеному законом процесуальному порядку. Правовідносини у виконавчому провадженні виникають у зв'язку з невиконанням боржником своїх обов'язків, що зазначені в рішенні суду або іншого юрисдикційного органу, у добровільному порядку, тоді держава фактично санкціонує, дозволяє застосовувати при примусовому виконанні рішення заходи примусового виконання, що чітко передбачені законодавством про виконавче провадження. Тут мається на увазі, що, з одного боку, держава чітко визначила процедуру примусового виконання рішень і таким чином санкціонувала потенційну можливість примусу до зобов'язаної особи в чітких межах виконавчого провадження. З іншого ж боку, стягувач, подаючи встановлені законом документи до Державної виконавчої служби, лише ініціює санкціоновану державою процедуру примусового стягнення з конкретного боржника, як наслідок невиконання останнім своїх обов'язків у добровільному порядку [94, с. 7].

Правове регулювання виконавчого провадження також характеризується відповідною системою джерел. В літературі дають таке визначення джерел виконавчого провадження як ієрархічної взаємопов'язаної системи правових норм, які врегульовують правовідносини, що складаються між учасниками виконавчого провадження під час примусового виконання рішень юрисдикційних органів [46, с. 37].

Основним видом джерел виконавчого провадження є нормативно-правовий акт. До законів, які є джерелом виконавчого провадження, варто віднести Конституцію України [1], Закони України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [14] і «Про виконавче провадження» [11] та низку законів, положення яких пов'язані з виконавчим провадженням. Підзаконними нормативно-правовими актами прийнято вважати юридичні акти компетентного органу, який базується на законі та йому не суперечить. До підзаконних нормативно-правових актів слід віднести постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства



юстиції України, які деталізують деякі питання, пов'язані із здійсненням виконавчого провадження.

Конституція України, безумовно, є джерелом виконавчого провадження, оскільки згідно із ст. 3 права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Захист прав та свобод особи під час проведення виконавчих дій визначають зміст виконання судового чи іншого юрисдикційного акту. Адже виконання наприклад, судового рішення, спрямоване на захист порушеного права, проводиться на виконання обов'язку держави забезпечити необхідний рівень, своєчасність та повноту захисту прав та свобод особи. При цьому варто не забувати про забезпечення прав та свобод інших учасників виконавчого провадження. Оскільки Конституція України є законом найвищої юридичної сили, то інші нормативні акти не повинні суперечити нормам Конституції, а у випадку виявлення таких нормативних неузгодженостей, державному виконавцю варто діяти відповідно до загальних положень Конституції [46, с. 38–39]. Більше того, відповідно до ст. 129-1 судові рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [14] визначає основи організації та діяльності з примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) органами державної виконавчої служби та приватними виконавцями, їхні завдання та правовий статус. Таким чином, даний Закон є основним організаційним документом, відповідно до якого функціонує весь механізм примусового виконання судових рішень.

У своїй діяльності державні та приватні виконавці керуються Законом України «Про виконавче провадження» [11], який визначає умови і порядок виконання рішень судів та інших органів, що підлягають примусовому виконанню у разі невиконання їх у добровільному порядку. При цьому закон

дає легальне визначення поняття «виконавче провадження» як завершальної стадії судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) – сукупність дій визначених у цьому Законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, цим Законом, іншими законами та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, а також рішеннями, які відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

Окремо слід згадати Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [13], який встановлює гарантії держави щодо виконання судових рішень та виконавчих документів, визначених Законом України «Про виконавче провадження» та особливості їх виконання. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 2 цього Закону Держава гарантує виконання рішення суду про стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за яким є: державний орган; державні підприємство, установа, організація; юридична особа, примусова реалізація майна якої забороняється відповідно до законодавства.

Окремо в системі джерел правового регулювання виконавчого провадження слід згадати процесуальні кодекси. Наприклад, Цивільний процесуальний кодекс України [10] містить два розділи, які безпосередньо стосуються виконавчого провадження: Розділ VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах» та Розділ VII «Судовий контроль за виконанням судових рішень». Аналогічні розділи містяться в Господарському процесуальному кодексі [5] (відповідно Розділ V та Розділ VI), а також в Кодексі адміністративного судочинства України [6] (відповідно Розділ IV).

Важливими джерелами правового регулювання виконавчого провадження є також підзаконні нормативно-правові акти, наприклад:

– Інструкція з організації примусового виконання рішень [16], затверджена наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5 – визначає окремі питання організації виконання судових рішень і рішень інших

органів (посадових осіб), що відповідно до Закону підлягають примусовому виконанню;

- Порядок реалізації арештованого майна [18], затверджений Наказом Міністерства юстиції України 29.09.2016 № 2831/5 – визначає порядок реалізації арештованого майна шляхом проведення електронних торгів або торгів за фіксованою ціною.

- Правила ведення діловодства та архіву в органах державної виконавчої служби та приватними виконавцями [19], затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 07.06.2017 № 1829/5 – встановлюють порядок документування діяльності з примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), роботи з документами та організації архіву в районних, районних в містах, міських (міст обласного значення), міськрайонних, міжрайонних відділах державної виконавчої служби відповідних головних територіальних управлінь юстиції, відділах примусового виконання рішень управлінь державної виконавчої служби головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, відділі примусового виконання рішень Департаменту державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, приватними виконавцями;

- Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження [17], затверджене Наказом Міністерства юстиції України від 05.08.2016 № 2432/5 – визначає механізм функціонування автоматизованої системи виконавчого провадження.

Також слід звернути увагу, що прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [12] розширило коло джерел права в Україні, в тому числі і для виконавчого провадження. Так, ст. 17 Закону вказує на те, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Серед таких рішень ЄСПЛ слід вказати: Юрій Миколайович Іванов проти України; Лучіано Россі проти Італії; Рябих проти Росії; Джасіунієне проти Литви; Імобільяре Саффі проти Італії.



Важливу роль в правовому регулюванні виконавчого провадження виконують рішення Конституційного Суду України, які є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені. Для прикладу можна навести наступні рішення:

– Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії «Харківобленерго» щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» 26 червня 2013 року № 5-рп/2013 [103], відповідно до якого ухвала про розстрочку виконання рішення господарського суду не є підставою для відкриття нового виконавчого провадження, а підлягає виконанню у раніше відкритому на підставі судового наказу виконавчому провадженні як процесуальний акт (документ), яким надається розстрочка виконання судового рішення;

– Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Сінюгіної Ірини Іванівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Цивільного процесуального кодексу України від 31 травня 2011 року № 4-рп/2011 [104], згідно з яким виконання ухвали суду про забезпечення позову питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника - фізичної особи або особи, у якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи за поданням державного виконавця.

Від так, судова практика в Україні не визнається джерелом права однак може виконувати функцію роз'яснення питань, що виникли при застосуванні законодавства про виконавче провадження з метою усунення недоліків, забезпечення правильного й однакового його застосування. З цього приводу слід вказати, наприклад, на такі акти узагальнення судової практики та її роз'яснення, як:

– Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження [65] (Постанова Пленум Верховного Суду України від 26.12.2003 № 14);

– Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах [66] (Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 № 6);

– Про практику розгляду судами процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у цивільних справах: інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [64];

– Про узагальнення судової практики розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби: інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [67].

Отже, в науковій літературі відсутнє єдність щодо розуміння місця виконавчого провадження в системі права, при цьому умовно можна виділити три підходи: представники першого підходу розглядають виконавче провадження як частину цивільного або господарського процесу чи адміністративного судочинства; наступний підхід полягає в розумінні виконавчого провадження як окремої галузі права; в основі третього підходу лежить розуміння виконавчого провадження як адміністративного процесу (процедури), тобто як елементу адміністративного права України. Кожен із зазначених підходів має достатнє наукове обґрунтування та пояснює правову природу правового регулювання виконавчого провадження як відносно відокремленої структурної одиниці системи права (або комплексна галузь, або підгалузь, або міжгалузевий інститут), яка має системні зв'язки із процесуальними галузями права та адміністративним правом.

## 2.2. Принципи правового регулювання виконавчого провадження

Виконавче провадження як відносно відокремлена частина системи права характеризується низкою принципів права. Принципи права – це керівні засади (ідеї), які зумовлюються об'єктивними закономірностями існування й розвитку людини та суспільства та визначають зміст і спрямованість правового регулювання. Принципи права утворюють своєрідний «фундамент», на якому стоїть «правова споруда». Принципи права є «несучими конструкціями» всієї системи права, всього масиву норм права. Вони пронизують правову матерію, усі процеси, які відбуваються у правовій сфері і так чи інакше пов'язані з правом. Принципи права є його квінтесенцією, «обличчям»[70, с. 102]. Норми права, в тому числі правового регулювання виконавчого провадження, повинні створюватися на основі принципів права.

Отже, згідно з поглядами В. А. Кройтора, М. М. Фролова, Н. М. Ясинок принципи виконавчого провадження є системою нормативно закріплених основних ідей, положень, що визначають сутність і зміст правових відносин, які виникають при примусовій реалізації рішень судових та інших юрисдикційних органів. Принципи виконавчого провадження є орієнтиром у нормотворчій діяльності, дозволяють удосконалювати законодавство про виконавче провадження відповідно до основних ідей, дають змогу органам примусового виконання та особам, які беруть участь у виконавчому провадженні, правильно розуміти законодавство про виконавче провадження і застосовувати його згідно із суттю [43, с. 38–39].

В науці досить часто приділяють увагу принципам правового регулювання виконавчого провадження, однак кількісна та якісна характеристика принципів у різних вчених дещо відрізняється. Пояснити це можна, на наш погляд, тим, що довгий час було відсутнє законодавче закріплення принципів виконавчого провадження. Нормативне закріплення засад (принципів) виконавчого провадження матиме позитивний вплив на розбудову ефективно діючої системи примусового виконання судових рішень, що наблизить нашу державу до високих європейських стандартів виконання



рішень юрисдикційних органів, підвищить рівень професійної етики виконавців та як наслідок сприятиме зростанню рівня довіри суспільства до системи примусового виконання рішень [62, с. 589-590].

Аналізуючи думки науковців про принципи організації та діяльності Державної виконавчої служби та приватних виконавців, можна виділити такі основні підходи.

Сорі Саване згрупувала усі принципи правового регулювання виконавчого провадження у три групи, сформувавши при цьому цілісну картину взаємозв'язку принципів організації та діяльності Державної виконавчої служби з принципами виконавчого провадження, державної служби, а також державного управління.

1. Процедурні принципи – принципи виконавчого провадження: законності, верховенства права, реордінації, обов'язковості вимог державного виконавця, своєчасності, повноти виконання, неупередженості, пріоритетності звернення стягнення на майно боржників-громадян, диспозитивності, національної мови, недоторканості особи боржника, недоторканості мінімуму засобів існування боржника та членів його родини, пропорційності розподілу стягуваних сум між стягувачами, недопущення зловживання своїми правами, відводу, доступності, недоторканості майна державних підприємств та ін.

2. Статусні принципи – принципи державної служби: демократизму служби, підзвітності та підконтрольності, державної дисципліни, соціального і правового захисту, персональної відповідальності, професіоналізму й компетентності, кар'єрного просування, невідворотності відповідальності держави та державного виконавця за заподіяну ним шкоду та ін.

3. Державно-управлінські принципи – принципи державного управління: взаємодії суб'єкта та об'єкта управління, критеріальності, планово-оцінний, фахової приналежності, структурно-ієрархічної побудови та розмежування владних повноважень, інноваційних впроваджень, достатності та матеріально-технічної забезпеченості та ін. [71].

Так, Ю. В. Білоусов відносить наступні принципи до основних принципів виконавчого процесу: принцип гуманізму; принцип неупередженості виконання; принцип предметної та територіальної юрисдикції; принцип недоторканості житла; принцип диспозитивності та публічності; принцип повноти та оперативності (своєчасності) виконання; принцип контролю [22, с. 15].

М. І. Штефан зазначає, що систему принципів виконавчого провадження складають наступні принципи: законність, рівність громадян перед законом і органом державної виконавчої служби, недоторканність людини, недоторканність житла, гласність, державна мова провадження, диспозитивність, юридична істина, змагальність, доступність, безпосередність, публічність, оперативність [93, с. 54-64].

С. В. Щербак запропоновано їх поділ на загальні і спеціальні, визначено спеціальні принципи виконавчого провадження та віднесено до загальних принципів – принцип законності, принцип верховенства права, принцип реордінації, принцип сприяння громадянам, установам, підприємствам і організаціям у здійсненні їх прав і охоронюваних законом інтересів; а до спеціальних принципів – принцип обов'язковості вимог державного виконавця, принцип своєчасності, повноти виконання і неупередженості державного виконавця, принцип безпосередності, принцип пріоритетності звернення стягнення на майно боржників-громадян, принцип одноособовості прийняття рішення в конкретному виконавчому провадженні, принцип доступності і гарантованості захисту прав стягувача та боржника [94, с. 4].

С. Я. Фурса виокремлює принципи організації та діяльності Державної виконавчої служби України. серед яких: принцип законності, принцип сприяння громадянам, установам, підприємствам і організаціям, принцип обов'язковості вимог державного виконавця, принцип своєчасності виконання рішень, рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, принцип змагальності, принцип гласності [86, с. 37].

Прихильники розуміння виконавчого провадження як підгалузі адміністративного права України пропонують наступну класифікацію його принципів:

- 1) підгалузеві принципи (властиві виключно виконавчому провадженню):
  - принцип належної реалізації спеціальних адміністративних процедур виконавчого провадження;
  - нерівності специфічних сторін (стягувача та боржника) у виконавчому провадженні;
  - принцип виключності органів та осіб примусового виконання; принцип обов'язковості вимог державного виконавця;
  - принцип гарантії прав фізичних та юридичних осіб у виконавчому провадженні; принцип своєчасного і в повному обсязі вчинення виконавчих дій;
  - принцип законодавчо встановленої обмеженості прав та обов'язків учасників виконавчого провадження;
  - принцип примусового виконання виключно виконавчих документів України; принцип пропорційності вимог стягувачів та заходів примусового виконання;
  - принцип недопустимості звернення стягнення на законодавчо встановлений перелік майна, необхідний для існування людини та його родини;
  - принцип неможливості адміністративного оскарження рішень, дій та бездіяльності державного виконавця, принцип процедурної незалежності державних виконавців (наразі відсутній) тощо;
- 2) інституційні (властиві конкретному інституту виконавчого провадження):
  - принцип безумовності стягнення виконавчого збору, витрат виконавчого провадження;
  - принцип обов'язковості застосування заходів примусового виконання (звернення стягнення на кошти, інше майно; вилучення у боржника і передача стягувачу певних предметів; немайнові стягнення (особисте виконання, поновлення на роботі, відібрання дитини, виселення, вселення); інших заходів);



- принцип виплати винагороди державному виконавцю за своєчасне та фактичне закінчення виконавчого провадження;
- принцип обов'язковості зняття арештів з майна боржника у законодавчо встановлених випадках завершення виконавчого провадження; принцип застосування забезпечувальних заходів (опис, арешт, вилучення майна та коштів, зняття арешту, зберігання майна тощо);
- принцип обов'язковості визначення вартості майна, яке спрямовується на реалізацію; принцип обов'язковості реалізації майна, у випадку, якщо інші заходи примусового виконання не мали результату;
- принцип строковості проведення виконавчих дій;
- принцип гарантування захисту прав учасників виконавчого провадження, крім державних виконавців (оскарження рішень, дій, бездіяльності державних виконавців);
- принцип здійснення контролю та нагляду за виконавчим провадженням;
- принцип відповідальності у виконавчому провадженні тощо [40, с. 143-144].

На сьогодні законодавство встановлює дві групи принципів, які стосуються виконавчого провадження: принципи діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців (ст. 4 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [14]); засади виконавчого провадження (ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження» [11]). Проаналізуємо їх детальніше.

До принципів, з дотриманням повинна здійснюватися діяльність органів державної виконавчої служби та приватних виконавців належать:

- 1) верховенства права;
- 2) законності;
- 3) незалежності;
- 4) справедливості, неупередженості та об'єктивності;
- 5) обов'язковості виконання рішень;
- 6) диспозитивності;
- 7) гласності та відкритості виконавчого провадження та його фіксування технічними засобами;

- 8) розумності строків виконавчого провадження;
- 9) співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями.

До засад, з дотриманням яких здійснюється виконавче провадження, відносять:

- 1) верховенства права;
- 2) обов'язковості виконання рішень;
- 3) законності;
- 4) диспозитивності;
- 5) справедливості, неупередженості та об'єктивності;
- 6) гласності та відкритості виконавчого провадження;
- 7) розумності строків виконавчого провадження;
- 8) співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями;
- 9) забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців.

Як бачимо, майже усі принципи повторюються, за винятком принципу незалежності – для діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців, та принципу забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців – для здійснення виконавчого провадження. Проаналізуємо кожен із вказаних принципів окремо.

*Принцип верховенства права.* Цей принцип є однією з основних ознак сучасної соціальної правової держави, в якій право підкоряє собі державну владу, а основні права людини та її соціальна безпека становлять зміст свободи, заснованої на законах, які приймаються і піддаються зміні законним шляхом. Тобто, специфічною ознакою такої держави, як вищої форми політичного буття, є відповідність закону праву (правовій закон) і його верховенство [59, с. 94].

На думку А. П. Зайця, принцип верховенства права конкретизується в таких складових: принцип мінімальної достатності правового регулювання

суспільних відносин і всезагальності права, принцип зв'язаності держави правами і свободами громадян, принцип позапартійності права, його відносної самостійності щодо політичних сил, верховенство Конституції та законів України [35, с. 3].

*Принцип законності.* Цей принцип має конституційне значення і закріплений у ч. 2 ст. 19 Конституції України, яка проголошує, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Як вірно зазначають Фурса С. Я. і Щербак С. В., у виконавчому провадженні принцип законності необхідно розглядати у двох аспектах. По-перше, всі дії державного виконавця повинні відповідати нормативно-правовим актам, і, по-друге, закону повинні дотримуватися й інші суб'єкти виконавчого провадження [94, с. 37]. Таким чином, цей принцип вимагає, щоб уся діяльність органів Державної виконавчої служби була підпорядкована закону, щоб усі суб'єкти виконавчих процесуальних правовідносин суворо дотримувалися і виконували вимоги чинного законодавства, яке регламентує виконання рішень господарських судів [55, с. 98].

*Принцип незалежності.* Цей принцип встановлює, за слушною думкою С. І. Шандрука, процесуальну незалежність державних виконавців, що забезпечує об'єктивність та неупередженість виконання [90]. Так, державний виконавець, приватний виконавець під час здійснення професійної діяльності є незалежними, керуються принципом верховенства права та діють виключно відповідно до закону. Забороняється втручання державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, політичних партій, громадських об'єднань, інших осіб у діяльність державного виконавця, приватного виконавця з примусового виконання рішень. Опір державному виконавцю чи приватному виконавцю, заподіяння тілесних ушкоджень, насильство або погроза застосування насильства стосовно них, їхніх близьких родичів, а також умисне знищення чи пошкодження їхнього майна у зв'язку з примусовим виконанням рішень



державним виконавцем чи приватним виконавцем тягнуть за собою відповідальність, установлену законом.

Така сама відповідальність настає у разі вчинення цих правопорушень стосовно особи після її звільнення з посади державного виконавця чи припинення діяльності приватного виконавця та стосовно їхніх близьких родичів у зв'язку з примусовим виконанням нею рішень у минулому. Забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів виконавчого провадження, крім випадків, передбачених законом. Зазначена заборона не поширюється на випадки проведення перевірок органів державної виконавчої служби та діяльності приватних виконавців, а також проведення перевірок законності виконавчого провадження в порядку, визначеному Міністерством юстиції України.

*Принцип справедливості, неупередженості та об'єктивності.* Цей принцип ґрунтується і втілюється у закріплених Законом України «Про виконавче провадження» принципах неупередженості державного виконавця, повноти виконавчих дій, а також у принципі рівності сторін у виконавчому провадженні. Проявляється він також у обов'язку державного виконавця роз'яснити сторонам їх права, у закріпленій ст. 17 можливості відводу державного виконавця. Відповідно до цього принципу державний виконавець повинен при пред'явленні до нього виконавчого документа до стягнення перевірити:

- а) наявність у зацікавлених осіб права на звернення до органу Державної виконавчої служби із заявою про відкриття виконавчого провадження;
- б) відповідність виконавчого документа вимогам, які до нього пред'являються законом;
- в) дотримання строків пред'явлення виконавчих документів до примусового виконання;
- г) дотримання правил про місце виконання [55, с. 100].

*Принцип обов'язковості виконання рішень.* У національному законодавстві на конституційному рівні закріплено принцип обов'язкового виконання рішення суду, що є складовою принципу верховенства права, є

уособленням принципу правової певності. Зокрема, згідно з ч. 5 ст. 124 Конституції України судові рішення ухвалюються судами іменем України, є обов'язковими до виконання на всій території України.

Для розкриття даного принципу слід звернутись до практики Європейського суду з прав людини. Так, в справі «Рябих проти Росії». Суд визначив, що незмінність остаточного судового рішення, яке набрало законної сили є складовою принципу правової певності, який в свою чергу є частиною принципу верховенства права. В даному рішенні ЄСПЛ визначив, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване ст. 6 п. 1 Конвенції, повинно тлумачитися в світлі Преамбули Конвенції, яка проголошує верховенство права спільною спадщиною Високих Договірних Сторін. Одним з основних аспектів верховенства права є принцип правової певності, який, серед іншого, вимагає, щоб остаточні рішення судів не могли бути поставлені під сумнів [101].

В іншій справі ЄСПЛ зазначає, що право на суд. у тому вигляді, як воно гарантоване статтею 6 Конвенції, захищає також виконання остаточних, зобов'язальних судових рішень, які в державах, що визнають верховенство права не можуть залишатись у тому стані, який не передбачає юридичних наслідків на шкоду одній зі сторін [100]. Отже, виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, законодавчо визначений комплекс дій. спрямованих на захист і відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави: невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом [38, с. 117].

*Принцип диспозитивності.* Цей у виконавчому провадженні щодо примусового виконання рішення господарського суду характеризується такими положеннями: 1) можливістю зацікавленої особи подавати заяву про відкриття виконавчого провадження для примусового виконання рішення суду; 2) можливістю розпоряджатися об'єктом примусового стягнення (наприклад, за виконавчим документом про стягнення коштів за погодженням із стягувачем боржник може передати стягувачу в рахунок повного або часткового

погашення боргу власне майно, право боржника на визначення першочерговості звернення стягнення на окремі предмети (види майна) тощо); 3) можливістю вільно, на свій розсуд, реалізовувати свої права, вчиняти відповідні дії у виконавчому провадженні [55, с. 100].

Але диспозитивність залежить від тих обставин, в яких конкретно знаходиться суб'єкт у виконавчому провадженні, так як закон може надати право дії або забороняє їх вчиняти. Заборона означає, що в дію вступає імперативний принцип виконавчого провадження. Принцип імперативності у діяльності ДВС є пріоритетним серед інших міжгалузевих принципів у зв'язку з тим, що ДВС у складі Мін'юсту виступає єдиним виконавчо-розпорядчим органом, який здійснює примусову реалізацію рішень судових та інших юрисдикційних органів шляхом здійснення виконавчого провадження. Саме від цього принципу залежить кінцевий результат: чи буде рішення суто або іншого уповноваженого на це органу реалізованим, чи призведе до стану верховенства права, законності, справедливості, гуманізму, чи задовольнить інтереси стягувана, у тому числі держави і суспільства [38, с. 118].

*Принцип гласності та відкритості виконавчого провадження та його фіксування технічними засобами.* Принцип гласності означає відкритість виконавчого провадження для сторін, інших осіб, які беруть у ньому участь, осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій та широкої громадськості. Зокрема це принцип знаходить свій прояв у вільному та безоплатному доступу до інформації автоматизованої системи виконавчого провадження забезпечує Міністерство юстиції України у мережі Інтернет на своєму офіційному веб-сайті з можливістю перегляду, пошуку, копіювання та роздрукування інформації, на основі поширених веб-оглядачів та редакторів, без необхідності застосування спеціально створених для цього технологічних та програмних засобів, без обмежень та цілодобово. Крім того відомості про боржників, включені до Єдиного реєстру боржників, є відкритими та розміщуються на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України.

За допомогою цих засобів забезпечується:



- 1) об'єктивний та неупереджений розподіл виконавчих документів між державними виконавцями;
- 2) надання сторонам виконавчого провадження інформації про виконавче провадження;
- 3) виготовлення документів виконавчого провадження;
- 4) централізоване зберігання документів виконавчого провадження;
- 5) централізоване зберігання інформації про рахунки органів державної виконавчої служби та приватних виконавців. відкриті для цілей виконавчого провадження;
- 6) підготовка статистичних даних;
- 7) реєстрація вхідної і вихідної кореспонденції та етапів її проходження;
- 8) передача документів виконавчого провадження до електронного архіву;
- 9) формування Єдиного реєстру боржників.

*Принцип розумності строків виконавчого провадження* за своїм змістом відповідає принципу своєчасності здійснення заходів примусового виконання та виконавчих дій. пов'язаний з ідеєю швидкісного і якісного здійснення примусового виконавчого провадження та означає, що виконавчі дії та примусові заходи повинні виконуватися у встановлені законом строки. Як вказують П. В. Макушев та О. В. Ляковець. результатом цього принципу є обов'язковість вилучення в повному обсязі майна боржника в інтересах стягувача. За допомогою даного принципу підвищується оперативність здійснення виконавчого провадження [51, с. 153].

Про необхідність своєчасного та в межах процесуальних строків виконання судових рішень Європейський Суд з прав людини зазначає в своїй практиці, зокрема у справі «Імобільяре Саффі проти Італії» Суд вказує, що ефективний доступ до суду включає право на те, щоб рішення суду було виконане без невиправданих затримок [98]. У справі «Джасіунієне проти Литви» Суд зазначив, що зволіканням з виконанням судового рішення можуть виправдовувати конкретні обставини. але це зволікання не повинне бути таким,

щоб спричиняти шкоду сутності права, захищеному статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [99].

*Принцип співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями.* Цей принцип дозволяє забезпечити взаємний баланс прав і інтересів стягувача та боржника. Якщо при зверненні стягнення на майно боржника шляхом накладення на нього арештує здійснення від імені боржника і за його рахунок певних дій, примусова діяльність виконавця повинна бути спрямована на задоволення тільки того обсягу вимог стягувача, які встановлені в рішенні суду чи іншого юрисдикційного органу. Заходи примусового виконання, що застосовуються державним виконавцем, мають бути достатніми для задоволення прав стягувача, але не надлишковими. Указаний принцип означає, що при зверненні стягнення на майно боржника, накладення на нього арешту, здійснення від імені боржника і за його рахунок певних дій примусова діяльність державного виконавця має бути спрямована на задоволення тільки того обсягу вимог стягувача, які визначені рішенням суду чи іншого юрисдикційного органу [50, с. 74].

Цей принцип також означає недоторканність мінімуму майна, необхідного для існування боржника-громадянина і членів його сім'ї. Він впливає із системного тлумачення його норм, зокрема особливого порядку звернення стягнення на нерухоме майно, звернення стягнення на заробітну плату, стипендію та інші доходи боржника, а також передбаченого законом переліку майна, на яке звернення стягнення неможливе.

*Принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців.* Згідно з ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до у порядку, передбаченому законом. Закон передбачає два види здійснення контролю за діяльністю виконавця – двоступеневий адміністративний контроль та судовий контроль, але, механізм такого оскарження, з огляду на інші норми законодавства, залишається не завжди ефективним. Цьому сприяє, зокрема,

надто довге провадження у судах в справах щодо оскарження таких дій, неефективність звернення до безпосереднього керівника виконавця, повторність та систематичність порушень, високе завантаження державних виконавців тощо [52, с. 156].

Отже, правове регулювання виконавчого провадження на сьогодні характеризується системою законодавчо закріплених принципів, які поділяються на дві групи: принципи, з дотриманням повинна здійснюватися діяльність органів державної виконавчої служби та приватних виконавців; засади, з дотриманням яких здійснюється виконавче провадження. При цьому, майже усі таких принципів повторюються, а саме: верховенства права; законності; справедливості, неупередженості та об'єктивності; обов'язковості виконання рішень; диспозитивності; гласності та відкритості виконавчого провадження та його фіксування технічними засобами; розумності строків виконавчого провадження; співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями. Виняток становлять принцип незалежності – для діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців, та принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців – для здійснення виконавчого провадження.



### **РОЗДІЛ III**

## **ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ**

### **3.1. Правове регулювання інституту приватних виконавців у виконавчому провадженні**

Як було нами встановлено вище, сьогодні Україна перебуває в стадії реформування судочинства, а від так і пов'язаного із ним правового регулювання виконавчого провадження. У зв'язку з цим було оновлено законодавство про виконавче провадження та органи, які здійснюють примусове виконання юрисдикційних рішень, наслідком чого стало запровадження в Україні інституту приватних виконавців та формування змішаної системи виконавчого провадження.

Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, реорганізація системи виконання судових рішень та підвищення ефективності виконавчого провадження передбачає:

- 1) створення єдиного механізму функціонування системи органів примусового виконання рішень;
- 2) розвиток інституту приватних виконавців через поступове створення системи самоврядування, механізму допуску до професії; впровадження системи контролю за діяльністю приватних виконавців та позбавлення дозволу на здійснення ними професійної діяльності, а також впровадження страхування професійної цивільної відповідальності приватних виконавців;
- 3) забезпечення рівноцінної конкуренції між державними та приватними виконавцями судових рішень; дотримання балансу повноважень приватних і державних виконавців;
- 4) перегляд механізму визначення винагороди виконавців з метою стимулювання зростання рівня реального виконання судових рішень;

5) впровадження якісної системи постійно діючої підготовки і підвищення кваліфікації виконавців відповідно до чітко визначених і належно систематизованих цілей і завдань, перегляд вимог до виконавців; вдосконалення етичних і дисциплінарних правил щодо виконавців;

6) зниження формалізації, оптимізація стадій виконавчого провадження та строків проведення виконавчих дій;

7) досягнення справедливого балансу інтересів між захистом прав стягувачів і боржників у тому числі через надання виконавцям практичного доступу до активів боржників і водночас забезпечення гарантій від зловживань, впровадження дієвих стимулів для добровільного виконання судових рішень, заходів впливу щодо боржників;

8) посилення управління інформаційними системами для кращого надання виконавцями послуг електронного правосуддя [15].

Передбачається, що реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів проводитиметься у два етапи:

1) невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади та суміжних правових інститутів в Україні;

2) системні зміни в законодавстві, у тому числі прийняття змін до Конституції України та комплексна побудова інституційних спроможностей відповідних правових інститутів.

Станом на сьогодні проведено кардинальне реформування системи примусового виконання рішень в Україні. Зокрема, головні зміни у виконавчому провадженні виражаються в наступному:

1. Примусове виконання рішень покладається на державних і приватних виконавців.

2. Запроваджено Єдиний реєстр боржників та Єдиний реєстр приватних виконавців.

3. За прийняття виконавчого документа до примусового виконання стягувач зобов'язаний заплатити авансовий внесок.

4. При відкритті виконавчого провадження строк для самостійного (добровільного) виконання рішення боржнику не надається.

5. Виконавець при відкритті виконавчого провадження зобов'язаний одразу накласти арешт на майно (кошти) боржника.

6. Після відкриття виконавчого провадження виконавець зобов'язує боржника подати декларацію про доходи та майно.

7. Визначення вартості майна боржника має здійснюватися за взаємною згодою стягувача та боржника, якщо такої згоди не досягнуто, то для оцінки майна залучається суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт господарювання.

8. Реалізація майна боржника здійснюється на електронних торгах.

9. Змінено строки вчинення вагомих виконавчих дій.

10. Із Закону «Про виконавче провадження» виключено положення щодо контролю за законністю виконавчого провадження з боку керівних органів державної виконавчої служби.

11. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», на відміну від нині діючого Закону України «Про державну виконавчу службу», не містить цілий ряд норм, якими визначається структура органів державної виконавчої служби, компетенція органів державної виконавчої служби з організації її діяльності, вимоги до керівників структурних органів державної виконавчої служби, а порядок призначення на посаду та звільнення з посади працівників органів ДВС фактично звужено до примітивної відсилки на Закон України «Про державну службу» [68].

Зокрема, 2 червня 2016 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» № 1403-VIII, що набрав чинності 5 жовтня 2016 р. Із прийняттям Закону в Україні впроваджується змішана система виконання судових рішень, тобто виконання судових рішень тепер здійснюється не лише державними виконавцями, але й приватними. Така реформа – не нова ідея в Україні. Відповідні законопроекти розробив Центр комерційного права за участі Мін'юсту, вони кілька разів вносилися у парламент. Таке реформування підтримує і Світовий банк. Його представники



4 листопада 2014 р. провели у Києві круглий стіл, присвячений реформуванню системи примусового виконання судових рішень в Україні. Розробка такої реформи не потребуватиме часових витрат, а її впровадження можливе у найкоротші строки за умови політичної волі учасників коаліційної угоди [47, с. 130]. Повноваження приватних виконавців є дещо вузькими, на відміну від державних, проте лише у тій сфері, де справи стосуються державного сектору та категорій громадян, які знаходяться під особливим соціальним захистом держави (усиновлення, житлові питання тощо).

Л. Ю. Сайко та В. В. Ляшенко зазначають, що перевагами запровадження в Україні інституту приватних виконавців є: покращення якості надання населенню послуг із примусового виконання рішень, виведення процедури примусового виконання рішень на якісно новий рівень, суттєве зменшення бюджетних витрат, збільшення надходження до бюджету за рахунок сплати податків приватними виконавцями, зменшення корупційної складової у системі виконання [73, с. 77]. Своєю чергою, А. В. Солонар та В. В. Васильєва доходять висновку, що запровадження інституту приватних виконавців є значним кроком уперед у системі реформування державного управління, адже він представлений низкою переваг. Законодавець наділив приватних виконавців широким колом повноважень, надав їм статус самозайнятих осіб, розмежував компетенцію державних і приватних виконавців у деяких справах, а також створив обґрунтований і виважений механізм відповідальності за порушення та зловживання своїми правами для останніх [80, с. 63].

Слід звернути увагу, що термін «приватний» у досліджуваному інституті носить умовний характер та використовується скоріше для відмежування від системи державних виконавців. Так, на думку А. Волкова, термін «приватний» не може застосовуватися до суб'єкта, наділеного державою функцією примусового виконання рішень юрисдикційних органів, для реалізації якої вони, зокрема, мають владні повноваження щодо розпорядження чужим майном без згоди власників цього майна (боржників) [27]. Аналогічної позиції дотримується В. В. Ярков, який вважає термін «приватний виконавець» некоректним, оскільки у системі примусового виконання, незалежно від того,

рішення виконує державний службовець чи самофінансована особа, немає нічого приватного, бо в державах, які мають систему не бюджетного або приватного виконання, виконавець наділяється своїми повноваженнями державою, працює у межах установлених законом процедур; система оплати праці, винагорода виконавця також регламентована державою, тобто «приватний» елемент відображений лише у способі фінансування та ще деяких елементах організації професії [96].

Оскільки цей інститут є новим для України, то постає питання: чим же приватні виконавці відрізняються від державних?

По-перше, відповідно до Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» державні виконавці є державними службовцями, а отже, на них поширюється дія Закону України «Про державну службу» та згідно з цим законом посада державного виконавця належить до посади категорії «В». У свою чергу Закон окремо не визначає правовий статус приватних виконавців, вказуючи в ч. 1 ст. 16 Закону тільки те, що «приватним виконавцем може бути громадянин України, уповноважений державою здійснювати діяльність із примусового виконання рішень у порядку, встановленому законом» і що «приватний виконавець є суб'єктом незалежної професійної діяльності» (ч. 2 ст. 16), а також те, що його діяльність регулюється Міністерством юстиції України (ст. 17 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»). Приватний, по суті, є самозайнятою особою на кшталт адвоката чи нотаріуса.

По-друге, суттєва відмінність полягає також і у вимогах до приватних та державних виконавців. Відповідно до Закону № 1403-VIII приватним виконавцем може бути громадянин України, який досяг 25 років, має вищу юридичну освіту не нижче другого рівня, володіє державною мовою, має стаж роботи у галузі права після отримання відповідного диплома не менше двох років та склав кваліфікаційний іспит. Відомості про приватного виконавця вносяться до Єдиного реєстру приватних виконавців України. Законодавством встановлено вимогу, відповідно до якої до початку здійснення діяльності

приватний виконавець зобов'язаний організувати офіс у межах виконавчого округу, в тому числі встановлені вимоги до офісу. Державним виконавцем може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту не нижче другого рівня, володіє державною мовою і здатний за своїми особистими і діловими якостями здійснювати повноваження державного виконавця. Разом з тим, відповідно до Закону України «Про державну службу» право на державну службу мають повнолітні громадяни України. Таким чином можна зробити висновок, що державним виконавцем може бути громадянин України, який досяг 18 років. Для цієї категорії посад не вимагається наявність стажу роботи і державний виконавець не складає кваліфікаційний іспит, а проходить конкурс, який включає в себе тестування, співбесіди, інших видів оцінювання кандидатів на зайняття вакантних посад державної служби.

По-третє, державний виконавець здійснює примусове виконання всіх рішень, які підлягають примусовому виконанню (ст. 3 ЗУ «Про виконавче провадження»), крім, у передбачених законом випадках, коли стягнення здійснюється іншими органами та установами, які не є органами примусового виконання. Для приватних виконавців законодавством встановлюються обмеження, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 5 ЗУ «Про виконавче провадження» приватний виконавець не може здійснювати примусове виконання:

- рішень про відібрання і передання дитини, встановлення побачення з нею або усунення перешкод у побаченні з дитиною;
- рішень, за якими боржником є держава, державні органи, Національний банк України, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, державні та комунальні підприємства, установи, організації, юридичні особи, частка держави у статутному капіталі яких перевищує 25 відсотків, та/або які фінансуються виключно за кошти державного або місцевого бюджету;
- рішень, за якими боржником є юридична особа, примусова реалізація майна якої заборонена відповідно до закону;
- рішень, за якими стягувачами є держава, державні органи;
- рішень адміністративних судів та рішень Європейського суду з прав людини;



- рішень, які передбачають вчинення дій щодо майна державної чи комунальної власності;
- рішень про виселення та вселення фізичних осіб;
- рішень, за якими боржниками є діти або фізичні особи, які визнані недієздатними чи цивільна дієздатність яких обмежена;
- рішень про конфіскацію майна;
- рішень, виконання яких віднесено Законом безпосередньо до повноважень інших органів, які не є органами примусового виконання;
- інших випадків, передбачених цим Законом та Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів».

Із цього, з одного боку, впливає цілком природна (на думку самої держави) другорядність приватних виконавців по відношенню до державних виконавців. І з іншого, пов'язане із цим намагання законодавця обмежити сферу діяльності приватних виконавців, прикладом чого є вказаний у ч. 2 ст. 5 Закону перелік із одинадцяти пунктів, останній з яких, до того ж, містить і посилання на будь-які інші розширювальні випадки, «...передбачені цим Законом та Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [36, с. 151].

По-четверте, виконавчі дії у виконавчих провадженнях, відкритих приватним виконавцем у виконавчому окрузі, можуть вчинятися ним на всій території України. Для проведення перевірки інформації про наявність боржника чи його майна або про місце роботи в іншому виконавчому окрузі приватний виконавець має право вчиняти такі дії самостійно або залучати іншого приватного виконавця на підставі договору про уповноваження на вчинення окремих виконавчих дій, типова форма якого затверджується Міністерством юстиції України. Щодо державного виконавця, то у разі необхідності проведення вищезазначених дій на території, на яку не поширюється його компетенція, державний виконавець доручає проведення перевірки або здійснення опису та арешту майна відповідному органу державної виконавчої служби.

По-п'яте, приватний виконавець має право повернути виконавчий документ стягувачу без прийняття до виконання: 1) якщо на момент подачі стягувачем заяви про примусове виконання рішення кількість виконавчих документів за рішеннями про стягнення періодичних платежів, заробітної плати, заборгованості фізичних осіб з оплати житлово-комунальних послуг, поновлення на роботі перевищує 20 відсотків загальної кількості виконавчих документів, що перебувають на виконанні у приватного виконавця; 2) в інших випадках, передбачених законом. При поверненні виконавчого документа стягувачу з підстав, передбачених цією частиною, приватний виконавець зобов'язаний письмово зазначити підстави повернення, право стягувача оскаржити рішення про повернення виконавчого документа без прийняття до виконання, а також право стягувача подати виконавчий документ на виконання іншого приватного виконавця або до органу державної виконавчої служби (ч. 3 ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження»).

По-шосте, протягом першого року зайняття діяльністю приватного виконавця, приватний виконавець не може здійснювати примусове виконання рішень за якими сума стягнення становить двадцять та більше мільйонів гривень або еквівалентну суму в іноземній валюті. До того ж, до 1 січня 2018 року приватний виконавець не може здійснювати примусове виконання рішень за якими сума стягнення становить шість та більше мільйонів гривень або еквівалентну суму в іноземній валюті. Для державних виконавців такі обмеження не застосовуються.

По-сьоме, крім додержання вимог Конституції України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законів України, інших нормативно-правових актів приватний виконавець має дотримуватися статуту Асоціації приватних виконавців України, Кодексу професійної етики приватного виконавця, рішень Ради приватних виконавців України та з'їзду приватних виконавців України, пов'язаних із діяльністю приватних виконавців. Державний виконавець крім додержання вимог законодавства України підпорядковується наказам керівника відповідної державної виконавчої служби, в якій обіймає посаду.

По-восьме, в Україні діє самоврядування приватних виконавців, яке ґрунтується на принципах виборності, гласності, підзвітності та обов'язковості для виконання приватними виконавцями рішень органів самоврядування приватних виконавців. Так, відповідно до ст. 47 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів».

Асоціація приватних виконавців України є некомерційною професійною організацією, що об'єднує всіх приватних виконавців України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань самоврядування приватних виконавців. Асоціація приватних виконавців України:

- 1) представляє приватних виконавців у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями;
- 2) захищає професійні права приватних виконавців;
- 3) забезпечує високий професійний рівень та розвиток приватних виконавців;
- 4) забезпечує престижність професії приватного виконавця;
- 5) організовує перевірку оприлюднених фактів, що принижують честь і гідність, ділову репутацію приватного виконавця, та вживає заходів щодо їх спростування;
- 6) здійснює інші повноваження відповідно до цього Закону.

По-дев'яте, фінансове та матеріальне забезпечення діяльності працівників органів державної виконавчої служби та фінансування витрат на проведення і організацію виконавчих дій здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, а також коштів виконавчого провадження, порядок формування яких встановлюється Законом України «Про виконавче провадження». Приватний виконавець – самофінансування.

По-десяте, законом встановлено вимогу, відповідно до якої приватний виконавець зобов'язаний до початку здійснення діяльності застрахувати свою цивільно-правову відповідальність перед третіми особами. При цьому



приватний виконавець не має права здійснювати виконавчі дії, якщо сума стягнення за виконавчим документом з урахуванням сум за виконавчими документами, що вже перебувають у нього на виконанні, перевищує мінімальний розмір страхової суми за договором страхування цивільно-правової відповідальності приватного виконавця. У такому разі приватний виконавець зобов'язаний укласти договір страхування на належну страхову суму (ч. 4 ст. 24 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»). Ця вимога не поширюється на державного виконавця.

По-одинадцяте, контроль за діяльністю державних виконавців здійснюється Міністерством юстиції України. Діяльність приватного виконавця знаходиться під ще більшим контролем, оскільки крім Міністерства юстиції частина функцій контролю покладена на Раду приватних виконавців України в межах її компетенції. Так, Рада приватних виконавців України має право за зверненням учасника виконавчого провадження або за власною ініціативою здійснити перевірку діяльності приватного виконавця на предмет дотримання ним:

- 1) статуту Асоціації приватних виконавців України;
- 2) Кодексу професійної етики приватного виконавця;
- 3) рішень Ради приватних виконавців України та з'їзду приватних виконавців України, пов'язаних із діяльністю приватних виконавців.

При цьому, Рада приватних виконавців України зобов'язана вирішити питання щодо внесення до Дисциплінарної комісії приватних виконавців подання про притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності.

По-дванадцяте, рішення, дії чи бездіяльність виконавця як приватного, так і державного можуть бути оскаржені до суду. Окрім цього, рішення, дії або бездіяльність державного виконавця також можуть бути оскаржені до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець. Так само, рішення, дії та бездіяльність начальника відділу, якому

безпосередньо підпорядкований державний виконавець, можуть бути оскаржені до керівника органу державної виконавчої служби вищого рівня.

Начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, при здійсненні контролю за рішеннями, діями державного виконавця під час виконання рішень має право у разі, якщо вони суперечать вимогам закону, своєю постановою скасувати постанову або інший процесуальний документ (або їх частину), винесені у виконавчому провадженні державним виконавцем, зобов'язати державного виконавця провести виконавчі дії в порядку, встановленому Законом.

По-тринадцяте, відповідно до абзацу 2 ч. 3 ст. 213 КПК України у разі затримання державного виконавця чи приватного виконавця уповноважена службова особа, яка здійснювала затримання, зобов'язана протягом 24 годин повідомити про це Міністерство юстиції України, а щодо осіб, які є приватними виконавцями, – Міністерство юстиції України та Раду приватних виконавців України. Відповідно до ч. 8 ст. 376 КПК України про ухвалення вироку щодо особи, яка є державним виконавцем, не пізніше наступного дня після ухвалення повідомляється Міністерству юстиції України, а щодо особи, яка є приватним виконавцем, – Міністерству юстиції України та Раді приватних виконавців України [89, с. 248].

Отже позитив новітньої змішаної системи виконання судових рішень за участю приватних виконавців передбачається в тому, що в результаті реформи стягувач отримає вибір: звертатися до державного чи приватного виконавця судових рішень, що змішана система виконання судових рішень за участю приватних виконавців створить здорову конкуренцію в цій сфері, що з'явиться мотивація роботи працівників виконавчої служби, а витрати бюджету на утримання органів державної виконавчої служби будуть зменшені, оскільки частину функцій заберуть на себе приватні виконавці [36, с. 152].

До ключових переваг впровадження недержавної форми виконання судових рішень доцільно віднести:

- зменшення бюджетних витрат;

- мінімізація корупційної складової в органах Державної виконавчої служби;
- збільшення податкових надходжень до Державного бюджету (отримання доходу приватним виконавцем передбачає сплату податку на визначених законодавством умовах);
- зменшення навантаження на державні органи;
- підвищена якість послуг та швидке реагування щодо виконання судових рішень;
- розвиток конкуренції у процесі виконання судових рішень.

Проте, ініціюючи впровадження інституту приватного виконавця, законодавець не врахував низку важливих моментів, що провоують наявність у законі прогалин, а у подальшому можуть ускладнювати процес врегулювання існуючих правовідносин або ж нівелювати можливість застосування тієї чи іншої норми.

Зокрема, існують побоювання щодо того, чи не переросте діяльність приватних виконавців у не правову форму, адже у новоприйнятому Законі відсутні обмеження щодо способів, якими приватні виконавці можуть забезпечувати виконання судових рішень.

Законом також не передбачені випадки, коли приватний виконавець, з огляду на законні обставини, у разі звернення до нього не зможе забезпечити виконання судового рішення. Необхідно врегулювати порядок звернення до виконання судових рішень у разі відмови приватного виконавця забезпечити таке виконання на законних підставах. Підстави неможливості забезпечення позову приватним виконавцем повинні бути закріплені на законодавчому рівні [74, с. 75].

Поряд із цим тільки «змагальна» практика державних і приватних виконавців у виконавчому провадженні покаже, чи не буде треба законодавцю незабаром переосмислювати такі тези: виконавець за визначенням не може бути приватним через те, що держава делегує цим особам функцію з примусового виконання судових рішень і для цього наділяє їх владними повноваженнями з розпорядження чужим майном (майном боржників) без



волевиявлення власника, що різниця між державним і приватним виконавцем полягає лише в тому, за рахунок якого джерела відбувається фінансування їх діяльності: з державного бюджету або на засадах самофінансування» тощо [27].

Науковці також звертають увагу на складність формування корпусу приватних виконавців, а тому пропонується передбачити можливість тимчасового суміщення виконавчої діяльності із суміжними видами діяльності в юридичній сфері [24, с. 7]. Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» встановлено, що приватним виконавцем може бути громадянин України, уповноважений державою здійснювати діяльність із примусового виконання рішень у встановленому законом порядку, який досяг 25 років, має вищу юридичну освіту не нижче другого рівня, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права після отримання відповідного диплома не менше двох років та склав кваліфікаційний іспит. Для визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір здійснювати діяльність приватного виконавця, та вирішення питання щодо надання права на здійснення діяльності приватного виконавця при Міністерстві юстиції України утворюється Кваліфікаційна комісія приватних виконавців.

На сьогодні, ч. 3 ст. 18 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» дозволяє приватним виконавцям суміщати свою діяльність не тільки традиційно з викладацькою, науковою і творчою діяльністю, але й з діяльністю арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора). За словами Р. Сидоровича, сумісність діяльності арбітражного керуючого та приватного виконавця, насамперед, впливає, із схожості їх професійних компетенцій (зокрема, забезпечення вимоги сторони – стягувача, виявлення майна боржника, організація його реалізації) [92]. У той же час, заступник Міністра юстиції з питань виконавчої служби С. Шкляр вважає, що сумісництво цих двох посад суперечить принципам діяльності приватних виконавців, наприклад, таким як – незалежності, справедливості, неупередженості та об'єктивності, уникнення конфлікту інтересів тощо [92].

Абсолютна більшість експертів схилиються до думки, що професію адвоката краще не поєднувати з роботою приватним виконавцем, хоча можуть бути і тимчасові винятки [80, с. 67].

Водночас законодавець вводить систему обмежень та вимог щодо діяльності приватних виконавців, які полягають не тільки в індивідуалізації переліку виконуваних юрисдикційних рішень. Зокрема, до них віднесено:

- заборону здійснення діяльності у разі внесення до Єдиного реєстру приватних виконавців запису про зупинення або припинення права на таку діяльність;
- заборону діяльності приватних виконавців без наявності чинного договору страхування цивільно-правової відповідальності;
- збереження права власності на матеріали виконавчого провадження та архіву приватного виконавця за державою;
- встановлення чітко визначеного порядку подання Мін'юсту України інформації про діяльність приватного виконавця;
- обов'язок організації офісу в межах виконавчого округу;
- проходження спеціальної підготовки та подальше підвищення кваліфікації.

Законодавець виважено підійшов до питання визначення становища приватних виконавців. Сьогодні приватні виконавці є комплексним правовим інститутом, який має особливий порядок формування (проведення кваліфікаційного іспиту, облаштування офісу тощо), власну організаційну надбудову (Асоціація приватних виконавців зі своїми структурними одиницями, кваліфікаційна комісія), а також територіальні межі діяльності (виконавчі округи). Враховуючи незначний час існування цього інституту, можна зазначити, що впровадження альтернативного механізму примусового виконання рішень є позитивним кроком, адже здорова конкуренція з відповідними державними інституціями лише стимулює до ефективної праці [44, с. 118].

### 3.2. Новели судового контролю за виконанням судових рішень

02.06.2016 року було ухвалено нову редакцію Закону України «Про виконавче провадження» [11], який 05.10.2016 року набрав чинності. Основною метою його запровадження є покращення стану виконання судових рішень в Україні. Крім того, передбачено законодавчі зміни до Розділу VI ЦПК України відносно процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб), а також зміни до Розділу VII ЦПК України щодо судового контролю за виконанням судових рішень. 03.10.2017 року прийнято в новій редакції новий Цивільний процесуальний кодекс України [10], одним із завдань якого є ефективний захист прав особи, де виконання судових рішень і ухвал є однією із основних гарантій цього захисту.

Створення єдиного механізму функціонування «змішаної» системи органів примусового виконання судових рішень, яка включає інститут приватних виконавців поряд із державними виконавцями, потребує впровадження системи контролю за діяльністю приватних виконавців, зокрема, позбавлення дозволу на здійснення ними професійної діяльності; забезпечення рівноцінної конкуренції між державними та приватними виконавцями; перегляд механізму визначення винагороди виконавців з метою стимулювання зростання реального виконання судових рішень [58, с. 102].

Одним із елементів реформи правосуддя стало запровадження на конституційному рівні (ст. 129-1 Конституції України) інституту судового контролю за виконанням рішень, що, на думку законодавця, забезпечить повноцінну реалізацію особою права на справедливий суд, оскільки виконання судового рішення є невід'ємним елементом права на судовий захист, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Суть судового контролю полягає у використанні судом своїх повноважень у випадку встановлення факту здійснення незаконної, необґрунтованої або несправедливої дії для поновлення законних прав та



інтересів. Науковці, позитивно оцінюючи вказану новелу щодо відновлення «контрольних» повноважень суду за виконанням його рішень, фактично спрямовану на підвищення відповідальності виконавців, звертають увагу на те, що у вказаному законі не визначено поняття «судовий контроль», його межі, форми та порядок здійснення такого контролю, зокрема поза межами кримінального провадження, а це має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовної практики [58, с. 102]. Вважаємо, що за основу можна взяти визначення, сформульоване В. М. Притуляком, який визначає судовий контроль у виконавчому провадженні як форму реалізації судової влади, систему передбачених процесуальним законом засобів, спрямованих на недопущення незаконного обмеження прав і охоронюваних законом інтересів особи у процесі примусового виконання судових рішень та актів інших юрисдикційних органів, а також відновлення цих прав особи, яка полягає в перевірці діяльності органів примусового виконання та їх посадових осіб, а також застосування до них заходів впливу, передбачених процесуальним законодавством [62, с. 5]

Недоліками законодавчого регулювання, пов'язаними із відносинами судового контролю, за законодавством, чинним до реформування виконавчого провадження та процесуального законодавства були наступні.

1. Наявність колізії між нормами Цивільного процесуального кодексу, Господарського процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства та Закону України «Про виконавче провадження» відносно питання, хто є відповідачем у справах, пов'язаних із діями органу з виконання судових рішень - державний виконавець або Державна виконавча служба. Хоча наведена колізія і була розв'язано Пленумом Верховного Суду України (зазначено, що відповідачем є Державна виконавча служба), невизначеність продовжує існувати, загальні суди продовжують розглядати скарги на дії державних виконавців.

2. Невизначеність предмету оскарження. Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та Закону України

«Про виконавче провадження» оскаржуватися до суду можуть дії, бездіяльність і рішення Державної виконавчої служби. Подібна множинність у виборі предмету оскарження не сприяє захисту прав, а навпаки, дозволяє зловживати правом на оскарження, оскаржувати одночасно дії чи бездіяльність та рішення органу. Це негативно впливає на виконавчий процес і призводить до «затягування» виконання рішення, а також є причиною зайвих матеріальних витрат у судовій системі та Державній виконавчій службі, призводить до збільшення навантаження на суди, відволікає Державну виконавчу службу від справжнього виконання судових.

3. Існування заплутаної і незрозумілої компетенції судів щодо розгляду скарг на дії Державної виконавчої служби. Європейський Суд з прав людини сформулював принципову позицію відносно забезпечення права на суд. Суть її полягає у тому, що якщо норми про компетенцію суду (територіальна або предметна підсудність) не створюють правової визначеності у відношенні того, до якого суду необхідно звертатися за захистом порушеного права, подібна ситуація вважається порушенням права на суд. Національна судова система України на сьогодні побудована за принципом спеціалізації – створено суди загальної юрисдикції, господарські та адміністративні суди. Проте, Державна виконавча служба виведена з компетенції судової гілки влади та існує в системі Міністерства юстиції України. Відділи Державної виконавчої служби утворені за територіальним принципом. Також у системі Державної виконавчої служби окремо утворено спеціальні відділи, що здійснюють виконання судових рішень залежно від того, хто є боржником і яка сума стягнення.

4. Щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності Державної виконавчої служби, що не пов'язується із з'ясуванням чи роз'ясненням змісту судового рішення і здійснюється за місцем знаходження відділу Державної виконавчої служби, необхідно визначити суд, що буде вважатися компетентним, враховуючи існуючу спеціалізацію серед судів першої інстанції. Вирішення цього питання полягає в особливостях правовідносин, що виникають через примусове виконання судового рішення. Очевидно, що природа цих відносин – публічно-правова, а тому компетентними мають бути суди, які здійснюють

адміністративне судочинство, зокрема, районні суди загальної юрисдикції як адміністративні суди [60].

У системі цивільного процесуального законодавства України, які стосуються судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах, можна визначити новели правостановлюючого, правозмінюючого та правоприпиняючого характеру [34, с. 144-146]. Розглянемо їх детальніше. Зокрема, серед новел правостановлюючого характеру можна виділити наступні:

- виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції (ч.1 ст. 431 нового ЦПК України). В певних випадках, визначених нормами нового ЦПК України щодо функціональної підсудності, суд апеляційної інстанції може розглядати справи по першій інстанції, а значить – видавати виконавчі листи;

- абсолютно новим є положення про те, що виконавчі листи викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, передбачених Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, і підписуються електронним цифровим підписом судді (в разі колегіального розгляду – електронними цифровими підписами всіх суддів, які входять до складу колегії) (абз. 2 ч. 1 ст. 431 нового ЦПК України);

- протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили виконавчий документ вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого документа у Єдиному державному реєстрі виконавчих документів, надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу, або, у разі її відсутності, рекомендованим чи цінним листом (ч. 4 ст. 431 нового ЦПК України);

- передбачено зупинення виконання судового рішення судом касаційної інстанції (ст. 436 нового ЦПК України). Суд касаційної інстанції за заявою



учасника справи або за своєю ініціативою може зупинити виконання оскарженого рішення суду або зупинити його дію (якщо рішення не передбачає примусового виконання) до закінчення його перегляду в касаційному порядку. Про зупинення виконання або зупинення дії судового рішення виноситься ухвала. Суд касаційної інстанції у постанові за результатами перегляду оскаржуваного судового рішення вирішує питання про поновлення його виконання (дії).

– передбачено норму відповідно до якої суду, який розглянув рішення, надано повноваження, у випадку наявності вмотивованої заяви сторони або державного виконавця, розглядати питання про встановлення або зміну способу і порядку виконання рішення щодо виконавчих документів, які виконуються в порядку визначеному Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» (ч. 2 ст. 7). Підставою для встановлення або зміни способу або порядку виконання судового рішення є обставини, що істотно ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим.;

– досить детально врегульовано порядок звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам (ч. 1-9 ст. 440 нового ЦПК України). Суд, що розглядав справу як суд першої інстанції, може за заявою стягувача або державного чи приватного виконавця звернути стягнення на грошові кошти, що належать особі, яка має заборгованість перед боржником, яка не оспорується зазначеною особою або підтверджена судовим рішенням, що набрало законної сили. Суд відмовляє в задоволенні такої заяви, якщо вона подана після закінчення строку позовної давності для відповідної вимоги боржника до такої особи, або строку на пред'явлення до виконання виконавчого документа про стягнення коштів з такої особи на користь боржника за судовим рішенням, що набрало законної сили. За заявою стягувача суд може накласти арешт на грошові кошти, які перебувають на рахунках (вкладах) чи на зберіганні у банках, інших фінансових установах і належать особі, яка має заборгованість перед боржником, яка не оспорується зазначеною особою або підтверджена судовим рішенням, що набрало законної сили. Арешт накладається у межах загальної суми стягнення в порядку, встановленому цим Кодексом для

накладення арешту при вжитті заходів забезпечення позову. Звернення стягнення на грошові кошти, що належать особі, яка має заборгованість перед боржником, є підставою для визнання виконавчого документа, за яким боржник виступає стягувачем, таким, що не підлягає виконанню в розмірі стягнутої суми.

– встановлено процесуальний порядок розгляду питання звернення стягнення на нерухоме майно боржника, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку (ч. 10 ст. 440 ЦПК України). Суд негайно розглядає подання державного виконавця, приватного виконавця без виклику чи повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного виконавця, приватного виконавця (ч. 10 ст. 440 ЦПК України);

– врегульовано питання про поворот виконання у разі перегляду рішення за нововиявленими або виключними обставинами (ч. 3 ст. 444 нового ЦПК України). Поворот виконання рішення шляхом повернення стягнутих грошових сум, майна або його вартості підтверджується відповідними доказами (ч. 6 ст. 444 нового ЦПК України). При вирішенні питання про поворот виконання судового рішення суд може вжити заходів щодо забезпечення позову (ч. 8 ст. 444 нового ЦПК України). Заява про поворот виконання може бути подана протягом одного року з дня ухвалення відповідного рішення суду апеляційної чи касаційної інстанції або з дня ухвалення рішення при новому розгляді справи. Така заява розглядається у судовому засіданні з повідомленням стягувача та боржника у двадцятиденний строк з дня надходження заяви, проте їх неявка не перешкоджає її розгляду (ч.10 ст.444 нового ЦПК України);

– скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції (ч.1. ст.448 нового ЦПК України). В певних випадках визначених нормами нового ЦПК України щодо функціональної підсудності суд апеляційного інстанції може розглядати справи по першій інстанції, а значить приймати скарги до свого розгляду;

– виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги, відповідний орган державної виконавчої служби, приватний виконавець повідомляють суд і заявника не пізніше ніж у десятиденний строк з дня її

одержання (ч.1 ст. 453 нового ЦПК України). Строк повідомлення суд і заявника скорочено з одного місяця до десяти днів, що сприятиме, на нашу думку, більш дієвому судовому контролю за виконанням судових рішень та ухвал.

Далі слід звернути увагу на новели правозмінюючого характеру, до яких, на наш погляд, належать наступні:

– розширено перелік справ у яких допускається негайне виконання судового рішення справами про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, а також справами про видачу або продовження обмежувального припису (п.9, 10 ч.1 ст.430 нового ЦПК України). Крім того суд допускає негайне виконання рішень у справах про:

- 1) стягнення аліментів – у межах суми платежу за один місяць;
- 2) присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць;
- 3) відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, - у межах суми стягнення за один місяць;
- 4) поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника;
- 5) відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала;
- 6) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб;
- 7) примусову госпіталізацію чи продовження строку примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу;
- 8) встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України;

– ЦПК України доповнено нормами, якими суду, на підставі відповідної заяви стягувача, надано право видавати декілька виконавчих листів, крім іншого, і у випадку, якщо резолютивною частиною рішення передбачено вчинення кількох дій. Передбачено, що у випадку видачі декількох виконавчих документів суд зазначає у виконавчому документі, яку частину рішення треба



виконати за кожним виконавчим листом, або зазначити, що обов'язок чи право стягнення є солідарним (ч.5 ст.431 ЦПК України);

– деталізовано положення про те, що заява про поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа, виданого іншими органами (посадовими особами), подається до суду за місцем виконання відповідного рішення (абз.2 ч.2 ст.433 нового ЦПК України), а також про поновлення строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання суд постановляє ухвалу ч. 4 ст. 433 нового ЦПК України). Залишається невизначеним на відміну від старої редакції ЦПК (стягувач) коло учасників, які можуть звернутися із питанням поновлення пропущеного строку пред'явлення виконавчого документу до виконання. Заява про поновлення розглядається із повідомленням учасників справи, натомість раніше ця заява розглядалася за участі тільки сторін, які беруть участь у справі;

– уточнено норму щодо затвердження мирової угоди у процесі виконання рішення, задоволення заяви про відмову стягувача від примусового виконання рішення вирішується судом протягом десяти днів з дня надходження до суду відповідної заяви, про що постановляється ухвала (ч.2 ст.434 нового ЦПК України). При цьому, суд має право відмовити: у затвердженні мирової угоди у процесі виконання рішення, якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними, або одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє; у задоволенні заяви про відмову від примусового виконання рішення – якщо це суперечить закону або порушує права, свободи чи інтереси інших осіб; якщо стягувача представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє;

– звужено права сторін щодо врегулювання спору до пред'явлення виконавчого документа до виконання, а саме виключено право сторін укласти та подати до суду для визнання мирову угоду або відмову стягувача від примусового виконання до відкриття виконавчого провадження (ч.1 ст.372 старого ЦПК України);

– доповнено обставину за якою вирішуючи питання про відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення, суд також враховує ступінь вини відповідача у виникненні спору (п.1 ч.4 ст.435 нового ЦПК України);

– назву статті 375 та статтю в цілому доповнено нормами щодо вирішення судом питання про привід боржника, де визначено декілька альтернативних місць розгляду цього питання;

– внесено зміни, якими передбачено, що питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника-фізичної особи або особи, у якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитина, щодо якої є виконавчий документ про її відібрання, при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) вирішується також і судом, який ухвалив відповідне рішення (ч.1 ст.439 ЦПК України);

– деталізовано поняття «негайного» вирішення питання про примусове проникнення житла чи іншого володіння особи тим, що розгляд цього питання відбувається не пізніше наступного дня з дня його надходження до суду (ч.2 ст. 439 нового ЦПК України);

– заміна сторони виконавчого провадження її правонаступником, у разі вибуття однієї із сторін виконавчого провадження, відбуватиметься на підставі заяви без подання державного чи приватного виконавця ухвалою суду і також стосуватиметься заміни боржника або стягувача у виконавчому листі до відкриття виконавчого провадження (ст.442 нового ЦПК України).

Новелами правоприпиняючого характеру виступають наступні:

– виключено положення про те, що за кожним судовим рішенням, яке набрало законної сили, за заявою осіб, на користь яких воно ухвалено, чи прокурора, який здійснював у цій справі представництво інтересів громадянина або держави в суді, видається один виконавчий лист. Якщо на підставі ухваленого рішення належить передати майно, що перебуває в кількох місцях (ч.2 ст.368 старого ЦПК України);

– виключено норму про те, що виконавчі документи про стягнення судового збору надсилаються судом до органів державної виконавчої служби (ч.3 ст.368 старого ЦПК України);

– не передбачено видачу дублікату виконавчого листа або судового наказу (ст.370 старого ЦПК України);

– змінами до частини 1 статті 373 старого ЦПК України не передбачено права державного звернення до суду із заявою про відстрочку або розстрочку виконання рішення, розглянутого в порядку ЦПК України, натомість таке право встановлено положенням п. 10 ч. 2 ст. 18 та ст. 33 Закону України «Про виконавче провадження» [11]. Виконавець буде наділений правом за своєю заявою, у випадках, встановлених законом, порушувати питання про встановлення чи зміни способу або порядку виконання рішення (ч.1 ст. 435 нового ЦПК України);

– скасовано норму, яка порушувала принцип диспозитивності, згідно якої питання щодо відстрочення або розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення може бути розглянуто також за ініціативою суду (ч.3 ст.373 старого ЦПК України);

– вилучено норму про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України керівника боржника – юридичної особи, здійснено акцент на забезпеченні позову та строк застосування визначено до повного виконання судового рішення (ст.441 нового ЦПК України). Тимчасове обмеження фізичної особи у праві виїзду за межі України може бути застосоване судом як захід забезпечення виконання судового рішення або рішення інших органів (посадових осіб), що підлягає примусовому виконанню в порядку, встановленому законом. Суд може постановити ухвалу про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України фізичної особи, яка є боржником за невиконаним нею судовим рішенням або рішенням інших органів (посадових осіб), якщо така особа ухиляється від виконання зобов'язань, покладених на неї відповідним рішенням, на строк до виконання зобов'язань за рішенням, що виконується у виконавчому провадженні.



– вилучено норму, яка зобов'язувала державного виконавця погоджувати подання про тимчасове обмеження боржника-фізичної особи або керівника боржника-юридичної особи у праві виїзду з начальником відділу ДВС, тобто державному виконавцю надано більше процесуальної самостійності при вирішенні такого питання;

– виключено норму, що у разі неможливості повернути майно в рішенні або ухвалі суду передбачається відшкодування вартості цього майна в розмірі грошових коштів, одержаних від його реалізації (ч.3 ст.380 старого ЦПК України);

– виключено норму, яка зазначала, що скаргу може бути подано до суду безпосередньо або після оскарження рішення, дії або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби до начальника відповідного відділу державної виконавчої служби (ст. 384 старого ЦПК України). Виключення цієї норми спрощує порядок оскарження дій державного виконавця.

Отже судовий контроль за примусовим виконанням судових рішень, поділяється на попередній і подальший контроль. Попередній судовий контроль полягає в тому, що суд дає санкцію (дозвіл) на вчинення процесуальної дії. Подальший – реалізується у здійсненні судом нагляду відносно вже вчиненої виконавчої дії і фактично відображається у розгляді судом скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця [62, с. 12].

Отже в результаті реформування законодавчого регулювання виконавчого провадження та процесуального законодавства судовий контроль за виконанням судових рішень зазнав серйозного оновлення, як на рівні попереднього судового контролю, так і подальшого, що проявилось в новелах правовстановлюючого, правозмінюючого та правоприпиняючого характеру.

### 3.3. Особливості виконання рішень немайнового характеру

В умовах сьогодення особливу увагу Закон «Про виконавче провадження» приділяє рішенням немайнового характеру. Процедура виконання рішень, за якими боржник зобов'язаний вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення, передбачена главою 8 Закону України «Про виконавче провадження». Ця глава встановлює порядок виконання рішення, за якими боржника зобов'язано особисто вчинити певні дії або утриматися від здійснення таких дій; про відібрання дитини; рішення у справах про поновлення на роботі; про виселення боржника; про вселення стягувача.

Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» рішення за якими боржника зобов'язано особисто вчинити певні дії або утриматися від здійснення таких дій зазначаються в статті 63 даного Закону [11].

Якщо боржник самотійно не здійснює певні дії або утримується від їх вчинення (не сплачує виконавчий збір, витрати на організацію та проведення виконавчих дій та накладені на нього штрафи), виконавець примусово стягує виконавчий збір, витрати на організацію та проведення виконавчих дій та накладені на боржника штрафи одночасно із виконанням такого рішення.

Виконавець відкриває виконавчі провадження за відповідними постановами та вживає заходів примусового виконання рішень, передбачених Законом «Про виконавче провадження», шляхом звернення стягнення на кошти та інше належне боржнику майно після завершення виконавчого провадження з виконання рішення, за яким боржник був зобов'язаний особисто вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення, якщо з боржника не було стягнуто виконавчий збір, штрафи та витрати на організацію та проведення виконавчих дій.

Аналізуючи статтю 63 даного Закону можна зробити наступний висновок, що державний виконавець примусово стягує виконавчий збір, витрати та накладені на боржника штрафи одночасно із виконанням рішення та відкриває виконавчі провадження за відповідними постановами.

Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» рішення про відібрання дитини передбачено статтею 64. Зазначимо, що стаття 9 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини, 1989 рік, (Конвенцію ратифіковано Постановою Верховної Ради Української РСР № 789-XII від 27 лютого 1991 року) гарантує, що дитина не розлучається з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи визначають, що таке необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають окремо і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини [3].

Стаття 161 Сімейного кодексу України передбачає, що мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. При цьому, якщо орган опіки та піклування або суд визнав, що жоден із батьків не може створити дитині належних умов для виховання та розвитку, на вимогу баби, діда або інших родичів, залучених до участі у справі, дитина може бути передана комусь із них. Якщо дитина не може бути передана жодній із цих осіб, суд на вимогу органу опіки та піклування може постановити рішення про відібрання дитини від особи, з якою вона проживає і передання її для опікування органу опіки та піклування [9].

У частині першій статті 162 Сімейного кодексу України визначено, що якщо один з батьків або інша особа самочинно, без згоди другого з батьків чи інших осіб, з якими на підставі закону або рішення суду проживала малолітня дитина, або дитячого закладу (установи), в якому за рішенням органу опіки та піклування або суду проживала дитина, змінить її місце проживання, у тому числі способом її викрадення, суд за позовом заінтересованої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини та повернення її за попереднім місцем проживання [9].

Примусове виконання рішення про відібрання дитини здійснюється органами державної виконавчої служби в порядку, визначеному статтею 64



Закону України «Про виконавче провадження» на підставі виконавчих листів, що видаються судами.

Обов'язковою умовою для проведення виконавчих дій під час примусового виконання рішення суду про відібрання дитини є присутність особи, якій дитина передається на виховання, та представників органів опіки та піклування.

У випадках, коли не виконуються рішення суду особами (батьками чи іншими опікунами) до них застосовуються процедури примусового виконання рішення суду.

Зокрема, виконавець може звернутися до суду з заявою про поміщення дитини в дитячий або лікувальний заклад. У разі відсутності відомостей про місце проживання, перебування чи місцезнаходження боржника – фізичної особи, а також дитини за виконавчими документами про відібрання дитини виконавець звертається до суду з поданням про винесення ухвали про розшук боржника або дитини. Виконавець звертається до органів внутрішніх справ про здійснення розшуку боржника – фізичної особи або дитини. У разі якщо боржник перешкоджає виконанню рішення про відібрання дитини, до нього застосовуються заходи, передбачені Законом «Про виконавче провадження».

За наявності ознак кримінального правопорушення в діях особи, яка умисно перешкоджає виконанню рішення чи іншим чином порушує вимоги Закону «Про виконавче провадження», державний виконавець складає акт про порушення і звертається до правоохоронних органів з поданням (повідомленням) про притягнення особи до кримінальної відповідальності [8].

При виконанні рішення про відібрання дитини не допускається застосовування до дитини заходів фізичного впливу.

Захист дітей у міжнародному масштабі від шкідливих наслідків їхнього незаконного переміщення або утримання, створення процедури для забезпечення їхнього негайного повернення до держави їхнього постійного проживання, а також забезпечення захисту прав доступу, визначений Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, 1980 рік (Україна приєдналася до Конвенції згідно Закону України «Про

приєднання України до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей» [4].

Механізм взаємодії органів виконавчої влади у процесі вирішення питань повернення до України або з України до іноземної держави дитини, яка незаконно вивезена (переміщена) або утримується будь-якою особою, та забезпечення реалізації права доступу до дитини, якщо такі дії порушують права іншої особи на опіку (піклування) над дитиною і не містять складу кримінального правопорушення, визначає Порядок виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 952 від 10 липня 2006 року [42].

Примусове виконання рішення суду про зобов'язання боржника повернути дитину здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження».

Проаналізувавши статтю 64 Закону України «Про виконавче провадження» зробимо наступний висновок. Відібрання дитини повинно відбуватися на законодавчому рівні з урахуванням рішення суду. Державному виконавцю дане рішення необхідно виконувати як загальне зобов'язання. Великого значення набуло б і врегулювання такого аспекту, як встановлення порядку бачення з дитиною одного із батьків.

Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» рішення у справах про поновлення на роботі розглядається у статті 65 та посиланні на статтю 235 Кодексу законів про працю України. Рішення про поновлення на роботі незаконно звільненого працівника, прийняте органом, який розглядає трудовий спір, підлягає негайному виконанню [3].

Відповідно до ст. 5-1 КЗпП України [7] держава гарантує правовий захист від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу і незаконного звільнення, а також сприяння у збереженні роботи. Тому у випадку незаконного звільнення або переведення працівник може звернутися до суду для захисту своїх порушених прав. Але винесення рішення на користь працівника ще не гарантує добросовісного виконання боржником цього рішення. Правовідносини у

виконавчому провадженні є продовженням судових правовідносин, оскільки саме через ефективний механізм виконання судових рішень поновлюються порушені права громадян і досягається мета правосуддя. Виконавчим провадженням поновлюються майнові й особисті немайнові права громадян та юридичних осіб шляхом застосування процесуальних засобів і способів примусу до осіб, які не виконали свої обов'язки у сфері матеріальних правовідносин добровільно [23].

Виконання рішення вважається закінченим з дня видачі відповідного наказу або розпорядження власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом, фізичною особою, фізичною особою-підприємцем, який прийняв незаконне рішення про звільнення або переведення працівника, після чого державний виконавець виносить постанову про закінчення виконавчого провадження [42].

Якщо власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом, фізичною особою, фізичною особою-підприємцем не виконується рішення про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного працівника на них накладається штраф та застосовуються заходи примусового виконання рішення, передбачені Законом України «Про виконавче провадження».

Зокрема, державний виконавець порушує клопотання щодо притягнення винних у невиконанні рішення суду осіб до кримінальної відповідальності за статтею 382 Кримінального Кодексу України [8].

Виходячи з вище викладеного можна зробити наголос на тому, що державний виконавець повинен в обов'язковому порядку виконувати рішення про поновлення на роботі незаконно звільненого працівника та в чітко визначені законодавством строки.

Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» рішення про виселення боржника розглядається в статті 66 даного Закону.

Згідно вищезазначеної статті державний виконавець в разі надходження до нього рішення суду про примусове виселення боржника виносить постанову



про відкриття виконавчого провадження, в якій вказує про необхідність самостійно виконати дане рішення суду у строк до 10 робочих днів.

Під виселенням боржника розуміється звільнення приміщення, зазначеного у виконавчому документі, від особи (осіб), яка виселяється, її майна, домашніх тварин та у забороні даній особі користуватися цим приміщенням. У виконавчому документі зазначаються лише ті особи, які підлягають примусовому виселенню. Державний виконавець зобов'язаний письмово повідомити боржника про день і час примусового виселення. Відсутність боржника, повідомленого про день і час виселення, не є перешкодою для виконання рішення.

Виселення здійснюється у присутності понятих за сприянням органів внутрішніх справ з обов'язковим описом майна державним виконавцем. Один примірник акта опису майна вручається під розписку боржникові. Державний виконавець у необхідних випадках забезпечує в установленому порядку зберігання майна боржника, але не більше двох місяців, з покладенням понесених витрат на боржника. Майно в цьому випадку описується за правилами, встановленими для опису й арешту майна. Арешт на майно в цьому випадку не накладається [42].

Після закінчення двомісячного строку не витребуване майно реалізується в порядку, визначеному Законом.

Отримані від реалізації кошти, за вирахуванням понесених витрат, перераховуються боржнику.

У разі якщо майно не було реалізовано, державний виконавець повідомляє органи державної фіскальної служби для здійснення подальшого розпорядження ним у порядку, встановленому для розпорядження безхазяйним майном.

Наказом Міністерства внутрішніх справ України затверджена Інструкція про порядок взаємодії органів внутрішніх справ України та органів державної виконавчої служби при примусовому виконанні рішень судів та інших органів (посадових осіб), яка визначає порядок залучення державними виконавцями працівників органів внутрішніх справ для охорони громадського порядку при

проведенні виконавчих дій щодо примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), в тому числі і при виконанні рішень суду про виселення боржника.

Постановою Кабінету Міністрів України затверджений Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним, дія якого поширюється також і на майно, визнане безхазяйним відповідно до законодавства [42].

У разі якщо виконання рішення здійснюється за відсутності осіб, які підлягають виселенню, державний виконавець зобов'язаний провести опис майна. Описане майно передається для відповідального зберігання особі, визначеній державним виконавцем.

За розтрату, відчуження, приховування, підміну, пошкодження, знищення майна або інші незаконні дії з майном, яке описано, чи порушення обмеження (обтяження) права користуватися таким майном, здійснене особою, якій це майно ввірено, передбачена кримінальна відповідальність за статтею 388 Кримінального кодексу України.

Якщо особі, яка підлягає виселенню, має бути надано інше житлове приміщення, державний виконавець надсилає відповідному органу повідомлення у письмовій формі про строк виконання рішення щодо надання такого приміщення. Цей строк не може перевищувати одного місяця. У разі ненадання у визначений строк іншого житлового приміщення державний виконавець складає відповідний акт і звертається до суду з поданням про встановлення порядку подальшого виконання рішення. До вирішення судом зазначеного питання виконавчі дії не проводяться [42].

З огляду вище зазначеного можна зробити наступний висновок, що рішення про примусове виселення боржника здійснюється державним виконавцем в разі надходження до нього рішення суду та виноситься постанова про відкриття виконавчого провадження, в якій зазначається про необхідність самостійно боржником виконати дане рішення суду у строк до 10 робочих днів.

Відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» рішення про вселення стягувача розглядається в статті 67 даного Закону. Після

одержання виконавчого документа про вселення стягувача державний виконавець встановлює строк для добровільного його виконання боржником. У разі добровільного виконання рішення про вселення стягувач і боржник підписують акт, який передається державному виконавцеві разом із заявою стягувача про повернення йому виконавчого документа. Якщо рішення про вселення стягувача не виконується у добровільному порядку, вселення здійснюється примусово державним виконавцем. Примусове вселення полягає у забезпеченні державним виконавцем безперешкодного входження стягувача у приміщення, вказане у виконавчому документі, та його проживання (перебування) в ньому.

Державний виконавець зобов'язаний письмово повідомити боржника і стягувача про день і час примусового вселення. При цьому, відсутність боржника, повідомленого про день і час вселення, не є перешкодою для виконання рішення про вселення.

У разі якщо боржник перешкоджає виконанню рішення про вселення стягувача, до нього застосовуються штрафні санкції, передбачені статтею 75 Закону України «Про виконавче провадження», та вселення здійснюється у присутності понятих, із залученням працівників поліції [11].

Про виконання рішення про вселення стягувача державним виконавцем складається акт, що підписується особами, які брали участь у виконанні.

Порядок взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів визначає механізм взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України з державними, приватними виконавцями при проведенні виконавчих дій щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів.

У випадку подальшого перешкоджання боржником проживанню (перебуванню) стягувача у приміщенні, в яке його вселено, стягувач має право звернутися до державного виконавця з заявою про відновлення виконавчого провадження.



У цьому випадку державний виконавець має право повторно провести примусове вселення стягувача та застосувати до боржника подвійні штрафні санкції, передбачені статтею 75 Закону України «Про виконавче провадження» [11].

Виконавче провадження не відновлюється і повторно примусове вселення стягувача не проводиться, якщо особа, яка перешкоджає його проживанню (перебуванню), не є боржником. Питання про вселення стягувача у цьому випадку вирішується в судовому порядку.

Підсумовуючи вище викладене можна зробити наступний висновок, що питання про вселення стягувача розглядається державним виконавцем, який відповідно до чинного законодавства установлює строк для добровільного виконання рішення боржником та попереджає боржника про застосування до нього штрафних санкцій.

На етапі реформування правового законодавства в Україні створені органи державної виконавчої служби, в яких працюють державні виконавці, на ряду з цим впроваджено ще і інститут приватних виконавців, але вони не наділені таким обсягом повноважень як державні виконавці. Виконавці здійснюють повноваження в межах своєї компетенції до якої відноситься і відкриття виконавчого провадження. Виконавче провадження є завершальною стадією судового процесу, ґрунтується на засадах законності, рівності прав громадян, обов'язковості виконання судових рішень та рішень інших уповноважених органів і представляє собою сукупність дій органів та посадових осіб спрямованих на виконання рішень судів та інших органів. В даній статті приділяється увага особливостям виконання рішень немайнового характеру. Рішеннями немайнового характеру відповідно до законодавства України є: порядок виконання рішення, за якими боржника зобов'язано особисто вчинити певні дії або утриматися від здійснення таких дій; про відібрання дитини; рішення у справах про поновлення на роботі; про виселення боржника; про вселення стягувача.

В Законі України «Про виконавче провадження», який регламентує порядок здійснення виконавчого провадження, в рішеннях немайнового

характеру не зовсім чітко виписані норми, яких повинні дотримуватись державні виконавці. Можна запропонувати здійснення таких заходів стосовно рішень немайнового характеру:

1. Більш детально проаналізувати закон та усунути прогалини, що стосуються поняття добровільного виконання рішень немайнового характеру.
2. Вирішити проблему зі строками на відкриття виконавчого провадження державними виконавцями.
3. В Законі України «Про виконавче провадження» набуло б великого значення врегулювання такого аспекту, як встановлення порядку бачення з дитиною одного із батьків.

## ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У ході проведеного дослідження правового регулювання виконавчого провадження ми дійшли наступних висновків та сформулювали відповідні пропозиції з удосконалення законодавства.

1. Правове регулювання виконавчого провадження протягом усієї історії розвитку права України займало чільне місце в системі права, перші підтвердження чого знаходимо ще в пам'ятках права Київської Русі. Аналіз різних етапів розвитку правового регулювання виконавчого провадження дозволяє виокремити такі загальні тенденції його вдосконалення: від інституту кровної помсти до грошових стягнень; від існування так званого «самоздійснення права», що інакше трактується як саморозправа, самодопомога, до формування спеціальних органів примусового виконання судових рішень; від стягнень особистого характеру (смертної кари, тілесних ушкоджень та продаж у рабство) до санкцій майнового характеру; від покладання обов'язку примусового виконання судових рішень на військові чи правоохоронні органи, до введення спеціального державного чиновника та запровадження приватного виконавця; від недостатньо чіткого регулювання виконавчого провадження до закріплення на законодавчому рівні стадій виконавчого провадження; від слідчого принципу, у силу якого рішення приводилися у виконання навіть під час відсутності прохання кредитора за допомогою поліції, до введення в дію принципу диспозитивності.

2. Проведений порівняльно-правовий аналіз дозволяє кваліфікувати систему виконавчого провадження в Україні відносно загальноприйнятих класифікацій:

- як змішану модель, тобто поєднання публічно-правових та приватноправових засад, з урахуванням: віднесення до органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів не тільки органів державної виконавчої служби, але й приватних виконавців; залучення до процесу примусового виконання рішень суб'єктів приватного



права (наприклад, для проведення оцінки майна – суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання);

- як децентралізовану систему виконавчого провадження, за якої примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) покладається на органи державної виконавчої служби та у визначених Законом України «Про виконавче провадження» випадках – на приватних виконавців. А в окремих випадках Законом може бути безпосередньо віднесено примусове виконання таких рішень до повноважень інших органів, які не є органами примусового виконання;

- як позасудову модель підпорядкування органів примусового виконання рішень. При цьому, за часи незалежності Україна спробувала обидва варіанти визначення місце органів і посадовців примусового виконання, трансформувавши успадковану від радянської доби судову модель на ліберальну модель, при якій державні виконавці підпорядковуються міністерству юстиції, яке також здійснює контроль за діяльністю приватних виконавців.

3. Також на основі проведеного порівняльно-правового аналізу вважаємо за можливе запровадити в Україні інститути, поняття та механізми, які успішно зарекомендували себе у виконавчому провадженні інших країн, серед яких слід виділити наступні:

- розуміння подвійної правової природи приватного виконавця як такого, що одночасно виконує делеговану державою функцію, пов'язану із здійсненням правосуддя, але в той же час є самозайнятою особою;

- введення в праві України астренту як є обов'язку боржника виплачувати, окрім суми основного боргу, пеню або штраф, сума яких зростатиме щодня до моменту повного виконання покладених на боржника обов'язків, як майнового, так і немайнового характеру. При цьому слід обрати французьку модель, при якій астрент цілком йде на користь стягувача, а не німецьку, коли астрент цілком йде в дохід держави;

- правове регулювання процедури збору боргів без використання судової процедури, тобто діяльність так званих колекторів як один з приватних методів

збору боргів. При цьому такі стягувачі боргів повинні бути поставлені в певні рамки, а на їх діяльність встановлені досить істотні обмеження.

4. В науковій літературі відсутня єдність щодо розуміння місця виконавчого провадження в системі права, при цьому умовно можна виділити три підходи: представники першого підходу розглядають виконавче провадження як частину цивільного або господарського процесу чи адміністративного судочинства; наступний підхід полягає в розумінні виконавчого провадження як окремої галузі права; в основі третього підходу лежить розуміння виконавчого провадження як адміністративного процесу (процедури), тобто як елементу адміністративного права України. Кожен із зазначених підходів має достатнє наукове обґрунтування та пояснює правову природу правового регулювання виконавчого провадження як відносно відокремленої структурної одиниці системи права (або комплексна галузь, або підгалузь, або міжгалузевий інститут), яка має системні зв'язки із процесуальними галузями права та адміністративним правом.

5. Правове регулювання виконавчого провадження на сьогодні характеризується системою законодавчо закріплених принципів, які поділяються на дві групи: принципи, з дотриманням яких повинна здійснюватися діяльність органів державної виконавчої служби та приватних виконавців; засади, з дотриманням яких здійснюється виконавче провадження. При цьому, майже усі з таких принципів повторюються, а саме: верховенства права; законності; справедливості, неупередженості та об'єктивності; обов'язковості виконання рішень; диспозитивності; гласності та відкритості виконавчого провадження та його фіксування технічними засобами; розумності строків виконавчого провадження; співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями. Виняток становлять принцип незалежності – для діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців, та принцип забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців – для здійснення виконавчого провадження.

6. В результаті реформування законодавчого регулювання виконавчого провадження та процесуального законодавства судовий контроль за виконанням судових рішень зазнав серйозного оновлення, як на рівні попереднього судового контролю, так і подальшого, що проявилось в новелах правовстановлюючого, правозмінюючого та правоприпиняючого характеру.

7. В Законі України «Про виконавче провадження», який регламентує порядок здійснення виконавчого провадження в рішеннях немайнового характеру не зовсім чітко виписані норми, яких повинні дотримуватись державні виконавці. Можна запропонувати здійснення таких заходів стосовно рішень немайнового характеру:

- Більш детально проаналізувати закон та усунути прогалини, що стосуються поняття добровільного виконання рішень немайнового характеру.
- Вирішити проблему зі строками на відкриття виконавчого провадження державними виконавцями.
- В Законі України «Про виконавче провадження» набуло б великого значення врегулювання такого аспекту, як встановлення порядку побачень дитиною одного з батьків.

На основі сформованих нами висновків з метою доповнення та розвитку законодавства у сфері правового регулювання виконавчого провадження пропонуємо:

1. Статтю 43 Закону України «Про виконавче провадження», а саме частину третю викласти в такій редакції: «Після закінчення виконавчого провадження або повернення виконавчого документа стягувачу, а також у разі повернення виконавчого документа до суду, який його видав, авансовий внесок та кошти додаткового авансування витрат виконавчого провадження повертаються стягувачу, якщо інше не передбачено цим Законом.».

2. Пункт 1 частини першої статті 45 Закону України «Про виконавче провадження» викласти в такій редакції: «1) у першу чергу повертається авансовий внесок стягувача на організацію і проведення виконавчих дій та кошти, внесені стягувачем на додаткове авансування витрат виконавчого провадження».



## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про захист прав людини і основоположних свобод: Європейська конвенція від 04.11.1950 р. Ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004)
3. Про права дитини : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 20.11.1989 р. Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_021](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021)
4. Про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 01.09.2006 р. : Конвенція [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_188](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188)
5. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992 – № 6. – Ст. 56.
6. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36, № 37. – Ст.446.
7. Кодекс законів України про працю від 10.12.1971р. № 322-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
9. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 року (з наступними змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
10. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.

11. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 30. – Ст. 542.
12. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-I // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.
13. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень: Закон України від 05.06.2012 р. № 4901-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 17. – Ст. 158.
14. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII. Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 29. – Ст. 535.
15. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015 // Урядовий кур'єр. 2015. – № 92.
16. Інструкція з організації примусового виконання рішень : наказ Міністерства юстиції України від 02.04.2012 р. № 512/5. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12>.
17. Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження : наказ Міністерства юстиції України від 05.08.2016 р. № 2432/5 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-16#n16>.
18. Порядок реалізації арештованого майна : наказ Міністерства юстиції України 29.09.2016 р. № 2831/5 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1301-16>.
19. Правила ведення діловодства та архіву в органах державної виконавчої служби та приватними виконавцями : наказ Міністерства юстиції України від 07.06.2017 р. № 1829/5 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0699-17>.
20. Авторгов А. «Частность» присяжных исполнителей будет лишь в способе финансирования. [Електронний ресурс] / А. Авторгов – Режим доступу: [https://jurliga.ligazakon.net/experts/27/417\\_chastnost-prisyazhnykh-ispolniteley-budet-lish-v-sposobe-finansirovaniya](https://jurliga.ligazakon.net/experts/27/417_chastnost-prisyazhnykh-ispolniteley-budet-lish-v-sposobe-finansirovaniya)

21. Батлер У. Е. Русское право к 1800 году глазами иностранцев: некоторые размышления / У. Е. Батлер // Вестник Московского Государственного Университета. (Серия 11 «Право»). – 1996. – № 3. – С. 53–54.
22. Білоусов Ю. В. Виконавче провадження: [Навч. посіб.] / Білоусов Ю. В. – К.: Прецедент, 2005. – 192 с.
23. Бондар І. В. Особливості виконання рішень про поновлення на роботі: теорія та практика / І. В. Бондар // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – С. 160–164.
24. Бонтлаб В. Новели правового регулювання виконання судових рішень у цивільному судочинстві України / В. Бонтлаб // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 8. – С. 4–9.
25. Бородин І. Л. Правове регулювання виконавчого провадження: історія, сучасність / І. Л. Бородин // Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – 2008. – № 7. Том 2. – С. 39–42.
26. Виконавче провадження : посібник / [Комаров В. В., Баранкова В. В., Бігун В. А. та ін.]; за ред. В. В. Комарова. – Х.: , Право, 2014. – 717 с.
27. Волков А. Статус виконавця має бути єдиним, без поділу на державного чи приватного. [Електронний ресурс] / А. Волков – Режим доступу : <http://yurgazeta.com/interview/statusvikonavcya-maebuti-edinim-bez-podilu-na-derzhavnogo-chi-privatnogo.html>.
28. Воробйов О. Досвід Грузії у сфері виконання судових рішень. [Електронний ресурс] / О. Воробйов – Режим доступу : <http://vse.media /dosvidgruziyi -u-sferi-vikonannya-sudovih-rishen>.
29. Гетманцев О. В. Звернення судових рішень до виконання в системі цивільного судочинства / О. В. Гетманцев // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. Вип. 660: Правознавство. – С. 75–80.
30. Гуз А. М. Історія держави і права України. Джерела права періоду Київської Русі: [Навч. посіб.] / Гуз А. М. – К.: КНТ, 2007. – 72 с.
31. Гуреев В. А. Исполнительное производство: [учебник для магистров] / Гуреев В. А. – М.: Издательство Юрайт, 2016. – 559 с.



32. Деревянко Б. В. Періодизація правового регулювання виконання рішень господарських та інших судів / Б. В. Деревянко // Університетські наукові записки. – 2014. – № 2 (50). – С. 192–198.
33. Єфремова І. І. Питання самостійності виконавчого провадження / І. І. Єфремова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2013. – Вип. 182. – Ч. 3. – С. 126–131.
34. Жукевич І. В. Новели цивільного процесуального законодавства України щодо судового контролю за виконанням судових рішень / І. В. Жукевич // Форум Права. – 2017. – № 5. – С. 143–147.
35. Заєць А. П. Принцип верховенства права (теоретико-методологічне обґрунтування) / А. П. Заєць // Вісник Академії правових наук України. – 1998. – №1. – С. 3–13.
36. Зозуля І. В. Правове забезпечення статусу суб'єктів виконавчого провадження у сфері примусового виконання судових рішень і рішень інших органів та установ / І. В. Зозуля // Право і суспільство. – 2017. – № 1. – С. 148–153.
37. Исполнительное производство: [учебник и практикум для бакалаврата и магистратуры] / Под ред. С. Ф. Афанасьева, О. В. Исаенковой. 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2018. – 364 с.
38. Ільїна Ю. П. Доцільність законодавчого закріплення принципів виконавчого провадження в рамках реформування Державної виконавчої служби України / Ю. П. Ільїна // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 5. – С. 116–119.
39. Калінін Р. С. Про місце виконавчого провадження у системі права України / Р. С. Калінін // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. – Вип. 9-1. – С. 73–76.
40. Калінін Р. С. Щодо принципів виконавчого провадження в Україні / Р. С. Калінін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2014. – Вип. 27(2). – С. 141–144.

41. Каращук К. Л. Історико-правова природа становлення правового регулювання прав стягувача у виконавчому провадженні / К. Л. Каращук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – №12. – С.105–113.
42. Коментар до Закону України «Про виконавче провадження» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://ukrogis.com/komentar-zakonu-ukra%D1%97ni-pro-vikonavche-provazhennya>
43. Кройтор В. А. Виконавче провадження : [навч. посіб.] / Кройтор В. А. – Х.: Еспада, 2005. – 232 с.
44. Крупнова Л. В. Правовий статус приватних виконавців у системі виконавчого провадження / Л. В. Крупнова // Держава і право. Серія Юридичні науки : збірник наукових праць. – 2017. – Вип. 77. – С. 262–271.
45. Купін А. П. Історія виникнення та розвитку інституту виконавчого провадження / А. П. Купін // Право та державне управління: збірник наукових праць. – 2012. – № 3. – С. 21–25.
46. Куценко О. В. Поняття і види джерел виконавчого провадження / О. В. Куценко // Судова апеляція. – 2012. – № 3(28). – С. 36–41.
47. Леунова В. О. Запровадження інституту приватних виконавців. Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 21-22 травня 2015 р. / В. О. Леунова, А. В. Солонар. Суми, 2015. – С. 127–130.
48. Майка М. Доктринальна характеристика правовідносин на стадії виконання ухвал суду в цивільному процесі / М. Майка // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 3. – С. 27–31.
49. Макушев П. В. До питання принципів діяльності Державної виконавчої служби України / П. В. Макушев, О. В. Ляковець // Право і суспільство. – 2015. – № 1. – С. 147–155.
50. Макушев П. В. Історико-правова природа та соціальні детермінанти Державної виконавчої служби / П. В. Макушев // Право і суспільство. – 2014. – № 2. – С. 14–19.
51. Макушев П. В. Характеристика та значення спеціальних принципів виконавчого провадження в діяльності державної виконавчої служби України /

П. В. Макушев // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2012. – Вип. 3. – С. 69–76.

52. Мальський М. М. Принципи виконавчого процесу та їх аналіз через призму практики Європейського суду з прав людини / М. М. Мальський Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 8. – С. 154–157.

53. Мальцева Є. В. Порівняльний аналіз систем виконавчого провадження в Україні та зарубіжних державах / Є. В. Мальцева // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2013. – № 1. – Т. 26 (65). – С. 44–48.

54. Миронюк Р. В. Зарубежный опыт принудительного исполнения решений судов и других органов публичной администрации и направления его внедрения в Украине / Миронюк Р. В. // Legea Si Viata. – 2015. – №4. – С. 52–55.

55. Наumenко О. Загальні принципи примусового виконання рішень господарських судів / О. Наumenко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 85. – С. 97–101.

56. Наumenко О. Історія виникнення та становлення інституту виконавчого провадження / О. Наumenко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2007. – №77-78. – С. 49–53.

57. Наumenко О. Судова концепція виконавчого провадження: критичний аналіз / О. Наumenко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2013. – Вип. 3. – С. 81–85.

58. Одуденко В. Новели судово-правової реформи в Україні / В. Одуденко // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2017. – № 3. – С. 98–105.

59. Онiщенко Н. М. Юридична відповідальність держави перед особою. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні: [монографія] / Кол. авторів за ред. Н. М. Онiщенко, О. В. Зайчука. – К.: Юрид. думка, 2007. – С. 90–123.



60. Оцінка існуючого в Україні законодавства та процедури виконання судових рішень // TCP-Judicial Enforcement and Notary Reform [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://commerciallaw.com.ua/attachments/147>
61. Пастухов В. П. Законодавство про виконання судових рішень у дореволюційній Росії / В. П Пастухов // Вісник Київського університету. Серія права. – 1969. – №10. – С. 84–91.
62. Притуляк В. М. До питання законодавчого закріплення принципів виконавчого провадження за проектом Закону України «Про виконавче провадження» Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т.. – Одеса: Юридична література, 2016. – Т. 2. – С. 588–590.
63. Притуляк В. М. Повноваження суду при примусовому виконанні судових рішень у цивільних справах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / Притуляк Валерій Миколайович. – Одеса, 2016. –205 с.
64. Про практику розгляду судами процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у цивільних справах: інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/>
65. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження: Постанова Пленум Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 14 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-03>
66. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судових рішень у цивільних справах: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р. № 6 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006740-14>.

67. Про узагальнення судової практики розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби: інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja\\_sudovoji\\_praktiki.html](http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html).

68. Проблеми виконавчого провадження «по-новому» і шляхи їх рішення // Адвокат – Консалтинг. Газета онлайн. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://advocat-cons.info/index>.

69. П'ятницький А. В. Досвід країн Європи щодо правового забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень та можливості його використання в Україні / А. В. П'ятницький // Вісник ХНУВС. – 2017. – № 4 (79). – С. 226–233.

70. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник / Рабінович П. М. – Львів: Край, 2007. – 192 с.

71. Саване С. Принципи організації та діяльності державної виконавчої служби в сучасній Україні [Електронний ресурс] / С. Саване // Державне управління та місцеве самоврядування: Збірник наукових праць. – Режим доступу : [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc\\_gum/Dums/2011\\_1/index.html](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2011_1/index.html).

72. Сайко Л. Ю. Історія виникнення і розвитку інституту виконавчого провадження. Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студ. юридичного фак-ту (м. Суми, 25 травня 2013 р.). – Суми: СумДУ, 2013. С. 104–106.

73. Сайко Л. Ю. Правові аспекти запровадження інституту приватних виконавців в Україні / Л. Ю. Сайко, В. В. Ляшенко // Молодий вчений. – 2015. – № 5(20). – С. 75–78.

74. Самілик Л. О. Впровадження інституту приватного виконавця в Україні: негативні та позитивні аспекти / Л. О. Самілик // Право і суспільство. – 2017. – № 1(2). – С. 72–77.

75. Святогор О. Зарубіжний досвід організації виконання рішень у господарських справах / О. Святогор // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 3. – С. 71–76.
76. Селезнев В. А. Исполнительное производство в зарубежных странах: организационно-правовой аспект / В. А. Селезнев // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. – 2010. – № 4 (23). – С. 111–117.
77. Сібільов Д. Генетичні ознаки виконавчого провадження в системі цивільної юрисдикції / Д. Сібільов // Вісник Акад. прав. наук України. – 2011. № 1. – С. 117–123.
78. Сіверін Д. В. Зарубіжний досвід діяльності органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, та його адаптація до вітчизняної правової системи / Д. В. Сіверін // Європейські перспективи. – 2014. – № 3. – С. 81–87.
79. Скомороха. Л. В. Державна виконавча служба: історія і сучасність / Л. В. Скомороха // Право України. – 2002. – № 8. – С. 94–98.
80. Солонар А. В. До питання запровадження інституту приватних виконавців в Україні / А. В. Солонар, В. В. Васильєва // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 1. – С. 58–68.
81. Ткачук В. Історичні аспекти (порівняльний аналіз) вирішення проблем виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі / В. Ткачук // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 7. – С. 26–29.
82. Українська культура: [Лекції] / за ред. Дмитра Антоновича. – К.: Либідь, 1993. – 592 с.
83. Фіолевський Д. П. Державна виконавча служба України: [навч. посіб.] / Фіолевський Д. П. – К.: Алеута, 2004. – 564 с.
84. Француз І. Г. Становлення засад правового регулювання суб'єктів примусового виконання судових рішень країні: від витоків до 1917 року / І. Г. Француз // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2017. – № 1. – С. 12–18.



85. Француз І. Г. Трансформація органів примусового виконання судових рішень в Україні за радянської правової системи / І. Г. Француз // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2017. – № 2. – С. 21–27.
86. Фурса С. Я. Виконавче провадження в Україні. Навчальний посібник / Фурса С. Я., Щербак С. В. – К.: Атіка, 2002. – 480 с.
87. Фурса С. Я. Формування теоретичних основ виконавчих процесуальних правовідносин: сутність, система, ознаки, та класифікація / С. Я. Фурса // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2013. – Вип. 95. – С. 12–16.
88. Худенко В. В. Участники исполнительного производства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В. В. Худенко. – Саратов, 1992. – 22 с.
89. Шамова В. М. Порівняльна характеристика правового статусу державних та приватних виконавців. / В. М. Шамова // Молодіжний науковий юридичний форум: Всеукраїнська науково-практична конференція до Дня науки, Київ, Національний авіаційний університет, 18 травня 2017 р.: тези доповіді – К.: Вектор, 2017. – Т. 2. – С. 245–248.
90. Шандрук С. Системи примусового виконання рішень суду. Світовий досвід [Електронний ресурс] / С. Шандрук // Науковий вісник. – 2010. – Вип. 5 – Режим доступу : [http://lvivacademy.com/vidavnitstvo\\_1/visnik5/fail](http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik5/fail)
91. Шелевер Н. В. Особливості виконавчого провадження в країнах Європейського Союзу / Н. В. Шелевер // Форум право. – 2016. – № 1. – С. 262–266.
92. Шнир Н. Представники окремих юридичних професій можуть отримати змогу працювати водночас приватними виконавцями [Електронний ресурс] / Н. Шнир Режим доступу : [http://zib.com.ua/ua/119387/predstavniki\\_okr](http://zib.com.ua/ua/119387/predstavniki_okr)
93. Штефан М. Й. Виконання судових рішень: Навч. посіб. / Штефан М. Й., Омельченко М. П., Штефан С. М. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 320 с.

94. Щербак С. В. Адміністративно-правове регулювання виконавчого провадження в Україні: дис. ... канд. Юридич. наук: спец. 12.00.07. / Щербак Світлана Володимирівна. – К., 2002. – 218 с.
95. Юшкова С. В. Памятники русского права / Юшкова С. В. – М.: Госюртдат, 1953. – 442 с.
96. Ярков В. В. Основные мировые системы принудительного исполнения / В. В. Ярков // Університетські наукові записки. – 2006. – № 2. – С. 84–101.
97. Рішення Європейського Суду з прав людини від 12.10.2017 р. у справі «Бурмич та інші проти України», заяви № 48652/13 та інші [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://drive.google.com/file/d/0B9g90s55-N4BNFdqR1RSSUNvZUK/view>
98. Рішення Європейського Суду з прав людини від 28.07.1999 р. у справі «Імобільяре Саффі проти Італії» [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980\\_075](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_075)
99. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Джасіунієне проти Литви» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/Hof.nsf/1d4d0dd240bfee7ec12568490035dfD5/>
100. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Лучіано Россі проти Італії» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://echr.ketse.com/doc/30530.96-en-20021115/view>.
101. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Рябих проти Росії»: [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx>
102. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974\\_479](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479).
103. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії «Харківобленерго» щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче

провадження» від 26.06.2013 р. № 5-рп/2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13>.

104. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Сінюгіної Ірини Іванівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Цивільного процесуального кодексу України від 31 травня 2011 року № 4-рп/2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-11>.